

KÖNYV KÖNYVTÁR KÖNYVTÁROS

A Publika Magyar Könyvtári Kör 2005. március 1-jén megtartott rendes évi közgyűlésén a tagság egyhangúlag elfogadta a 2004. évi tevékenységről szóló szakmai és pénzügyi beszámolót. Ezek teljes szövege az egyesület honlapján olvasható (www.ki.oszk.hu/publika), a pénzügyi tevékenység egyszerűsített mérlegét az alábbiakban tesszük közzé:

Nyitás	
Bank	2 306 233
Pénztár	10 965
Összesen:	2 317 198

Közhasznú tevékenységből származó bevétel	12 508 013
Tagdíj befizetés	65 200
Egyéb bevétel NKA	500 000
Összes bevétel	13 073 213
Megbízási díj	1 870 874
TB	313 006
Nyugdíjbiztosítás	674 966
Magánnyugdíj-pénztár	12 620
SZJA	1 082 033
Anyag jellegű költség	808 062
Egyéb költség	8 709 095
Összes költség	13 470 656

Záró pénzkészlet 2004.XII.31.	
Bank	1 843 797
Pénztár	75 958
Összesen	1 919 755

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

---

14. évfolyam 5. szám

2005. május

Tartalom

Könyvtárpolitika

- Ferenczy Endréné:** Emlékezés az Országos Széchényi Könyvtár Budai Vár-
ba költözésének huszadik évfordulója alkalmából 3
- Amberg Eszter:** A nyilvános könyvtáraktól a nyilvános szolgáltatásokat
nyújtó könyvtárakig 8

Fórum

- A magyar könyvtárosság etikai kódexe 14

Műhelykérdések

- Venyigéné Makrányi Margit:** Kistelepülési könyvtári ellátás Borsod-Abaúj-
Zemplén megyében 23
- Papné Angyal Ágnes:** Jubileumi jelentés a könyvtárosasszisztens képzésről 29
- Kelemenné Farkas Zsuzsa:** Az iskolai könyvtárak szerepe az olvasóvá válás
folyamatában 35
- Rideg Lászlóné:** Az enyingi Vas Gereben Városi Könyvtár állományalakítási
gyakorlata 42
- Dörgő Tibor:** Az Országos Idegennyelvű Könyvtár műfordítás-adatbázisa 46

Memento

- Poprády Géza:** A Magyar Örökség-díjról 49
- Pannonhalmi Bencés Főapátság 50

Konferenciák

- Éger Veronika:** A „Polcológiától” az „információs bummgig” Benyomások
egy konferenciáról 53

Könyv

- Kaposvár múltja életrajzi kislexikonban 58

From the contents

Lídia Ferenczy: The National Széchényi Library moved to its new building 20 years ago (3);

Eszter Amberg: From public libraries to libraries "open for all" (8)

Cikkeink szerzői

Amberg Eszter, a Könyvtári Intézet munkatársa; *Dörgő Tibor*, az OIK munkatársa; *Éger Veronika*, tanár, könyvtáros; *Ferenczy Endréné*, az OSZK ny. főosztályvezetője; *Kelemenné Farkas Zsuzsa*, az ELTE Egyetemi Könyvtár munkatársa; *Papné Angyal Ágnes*, ny. főiskolai tanár; *Poprády Géza*, az OSZK tanácsadója. *Rideg Lászlóné*, az enyingi Vas Gereben Városi Könyvtár igazgatója; *Venyigéné Makrányi Margit*, a Miskolci Egyetemi Könyvtár igazgatója

Szerkesztőbizottság:

Bartos Éva (elnök)

**Biczák Péter, Borostyáininé Rákóczi Mária, Győri Erzsébet,
Kenyéri Kornélia, Poprády Géza**

Szerkesztik:

Mezey László Miklós, Sz. Nagy Lajos, Vajda Kornél

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest, I. Budavári Palota F épület – Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu;

Internet: www.ki.oszk.hu/3k

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Dippold Péter**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Korpás István**

Nyomta az AKAPRINT Nyomdaipari Kft., Budapest

Felelős vezető: **Freier László**

Terjedelem: 5,7 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatta a

Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma

Nemzeti Kulturális Alapprogram

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG
MINISZTERIUMA

Terjeszti a Könyvtári Intézet

Előfizetési díj 1 évre 4440 forint. Egy szám ára 370 forint

HU-ISSN 1216-6804

Emlékezés az Országos Széchényi Könyvtár Budai Várba költözésének huszadik évfordulója alkalmából*

Húsz esztendővel ezelőtti esemény ma már történelem. Még inkább annak számítanak az azt megelőző negyedszázad tervei, munkálatai, amelyeket az 1985. április 2-án tartott, a mai napon ünnepelt esemény koronázott meg. Részben könyvtártörténet, de egyúttal a mindennapok apró mozzanataiból összefonódó, egyéni életpályák, életpályáink története is. Olyan történet, amely az 1985-öt követő éveknek, sőt a jelen és a jövő nemzeti könyvtára szerepének és jelentőségének is megalapozója lett.

A mai nap emlékülésének műfaja joggal megkívánná ezeknek az éveknek történeti kutatásokra épülő, tudományos feldolgozását és előadását. Bocsássák meg, ha erre most mégsem vállalkozom. Mindazok számára, akik e hosszú korszak egészében vagy bizonyos időszakában részt vettek, talán beszédesebb volt azoknak a közösen átélt eseményeknek, sikereknek és buktatóknak a felvillantása, amelyekre a könyvtár alapításának 200-ik évfordulója alkalmából, 2002-ben rendezett találkozón megpróbáltam emlékezni. Most elsősorban azokhoz szólnék, akik már itt, a Budavári Palotában ismerték meg a Széchényi Könyvtárat, akik itt váltak a magyar kultúra frott emlékeit megőrző nemzeti gyűjtemény gondozójává, gyarapítójává és közvetítőjévé.

1984. december 22-én, este 9 órakor – a Magyar Rádió és Televízió riportereinek és kameráinak jelenlétében – búcsúztunk el a Nemzeti Múzeum épületében, az 1847-ben elkészült és 1867-ben megnyílt olvasóterem utolsó olvasójától. Elérkezett az a pillanat, amelyre akkor immár több, mint háromnegyed évszázada, a XX. század kezdetétől elődeink, majd utóbb mi magunk is vártunk: a könyvtár új, önálló, jelentőségéhez és gyűjteményének nagyságához mérten méltó elhelyezésben folytathatja munkáját. A kezdetben főleg raktári, majd utóbb olvasói férőhelyhiánnyal küszködő intézmény gondjainak megoldására a század elejétől már számos terv, kezdeményezés született – ezek közül csak néhányat, nem is pontos kronológiai rendben kiemelve: – a Múzeum körüli épületeknek (a ma is meglévő Festetics- és Esterházy-palotának, valamint a hajdani Sándor utcai képviselőháznak, a mai Olasz Kultúrintézetnek) és a Nemzeti Múzeumnak összekapcsolása fedett függőhidakkal, vagy a múzeum két belső udvarának beépítése, majd – már a II. világháború utáni időszakban: – az egykori tőzsdepalota, a mai televízió székházának, esetleg a Vámház, azaz a Közgazdaságtudományi Egyetem épületének átalakítása, és sorolhat-

---

* Elhangzott 2005. április 4-én, az OSZK-ban tartott ünnepségen.

nánk tovább az elvetett elképzeléseket. Végül az 1959-ben megszületett döntés az akkor még romokban álló, kiégett Budavári Palota krisztinavárosi szárnyát jelölte ki a nemzeti könyvtár otthonaként. Az 1960-ban megkezdett tervezési–építési munkák huszonöt év elteltével befejeződven, kerülhetett sor 1985-ben arra az ünnepi aktusra, amelyre ma emlékezünk.

A mai ünnep ennek az egynapos momentumnak állít emléket. Ám valójában ennek a huszonöt évnek a könyvtártörténetére végig rányomta bélyegét – súlyát is, és lelkesedését is, – a tervezés, a felkészülés munkája. Sajnos, nagyon sokan, akik mindennek megálmodói és résztvevői voltak, ma már nincsenek közöttünk. Sőt, sokan még azok közül sem, akik a költözés és az új épület megkívánta működési rend alakításán rajta hagyták – sokszor anonim módon, de mégis marandóan – a maguk keze nyomát. A mai napon, a ma könyvtárosainak megtisztelő kötelessége hálával és megbecsüléssel mindnyájukra emlékezni.

Hosszú lenne részletesen felsorolni mindazt a munkát, amely ezt az időszakot meghatározta. Emlékeztetőül, ismét csak kiemelve utalnék néhányra:

- a részletező, tudományos tervtanulmányokra, amelyek a különböző feladatok (olvasószolgálat, kézikönyvtárak, bibliográfiai munka, raktározás és állományvédelem stb.) prognosztizálható megoldását körvonalzták;
- az épület funkcionális kialakításának elgondolására;
- a 70 ezer kötetes, szabadpolcon elhelyezett kézikönyvtár címanyagának összeállítására, példányainak beszerzésére, felállítási rendjének kidolgozására és megvalósítására;
- a könyvszállító berendezés (úgynevezett telelift) kiválasztására, útvonalának megtervezésére,

és még hosszan sorolhatnánk tovább. A tervek, elgondolások, sőt olykor a már elvégzett munkák is a múlt évekkel részben az anyagi lehetőségek, részben a technikai fejlődés, valamint a könyvtár funkcióinak változása következtében gyakran meghiúsultak, illetve módosultak.

Az olvasótermek kezdetben tervezett rendszere a magyar irodalom- és történettudományi szakkönyvtári feladatok vállalása jegyében alakult; az egyes szervezeti egységek elhelyezésének terve a szervezet többszöri átalakítása, az újabb feladatok vállalásával járó létszám bővülés miatt korrekcióra és kompromisszumokra szorult; a kézikönyvtárak anyagának gyűjtése és rendezése az épület befejezésének bizonytalansága és anyagi nehézségek okán többször félbeszakadt, majd újra kezdődött; a kezdetben még gyermekcipőben járó gépesítési elgondolások (például az eredetileg a II. szint hatalmas termébe képzelt, akkor korszerű megagép terve) az elektronikus fejlődéssel lépést tartva folyamatosan változtak; a két toronyraktárt összekötő alsó, a Várhegy gyomrában lévő raktárak helykihasználó berendezése, a tervbe vett tömör raktár a pénzügyi lehetőségek hiányában hagyományos raktárként valósult meg stb. Mindazok, akik részesei lehetnek ennek az időszaknak, szinte naponként döntésekre, újragondolásokra, nemegyszer – változtatlan hivatástudattal – újrakezdésre is kényszerültek.

Az 1980-as évek elejétől, a megvalósulás várható közelségbe kerülésétől kezdődően sürgetően tornyosultak az immár realitásokra alapozódó tennivalók. A fejlesztésükben félbeszakított kézikönyvtárakból még a romos épület zárt raktárterében kellett – nagyon mostoha munkakörülmények közepette – kialakítani a végső csoportosítás szakrendjét, hiányainak kiegészítését, címkézését, megszer-

keszteni eligazító tábláit, hogy a majdan elkészülő olvasói terekbe a 70 ezer kötetnek már csak az előre megtervezett helyekre való felszállítása maradjon hátra. Annak a kézikönyvtárnak, amely azóta is folyamatosan – bár a gyarapítási keret hiányai miatt időnként hézagosan – fejlődik, és a kutatók, olvasók szemében a nemzeti könyvtár egyik legnagyobb vonzerejét jelenti.

Nem kisebb feladat és nemegyszer komoly vita forrása volt az új épület helyiségeinek felosztása, az egyes szervezeti egységeknek a funkcionális működés szempontjából viszonylag optimális és megfelelő munkakörülményeket teremtő elhelyezése.

Ákárcsak az az idő tájt mintegy 6 millió egységet számláló teljes gyűjtemény raktári elhelyezésének polcról-polcra kidolgozott megtervezése, tekintettel a jövőbeli gazdagodásra is. 1985-re ezt még sikerült megoldani. De ne felejtjük el, hogy az építkezés kezdetekor, 1960-ban az új könyvtárepületeknél figyelembe veendő mintegy ötven évi további gyarapodást befogadó férőhely követelménye az elhúzódó építkezés miatt már a beköltözéskor huszonöt évre zsugorodott!

Továbbá számos szabályzat előzetes kidolgozását igényelte a megváltozott körülmények közötti új működési rend is. Ilyen volt például:

- a raktári állomány forgalmazását és nyilvántartását végző, új koncepciójú könyvkiadó állomás feladatainak és kapcsolatrendszerének körvonalazása;
- a zárt raktárterekből a belső könyvtári munkához szükséges kölcsönzési rend megtervezése;
- a törzsgyűjteményi és különgyűjteményi olvasótermek sajátos követelményeit figyelembevevő, mégis egységes ellenőrzési és tájékoztatási tennivalóinak, idő-, illetve létszámgigényének kiszámítása;
- az osztályvezetőkre épülő új szolgálatvezetői rendszer közös kialakítása, amely problémák esetén a könyvtár vezetését volt hivatott képviselni az esti és szombati nyitvatartási időben, és a felügyelni a biztonságos zárást;
- a gyarapító- és feldolgozó részlegek munkatársainak fokozatos bevonása az olvasószolgálati és tájékoztató feladatokba, amely így a belső könyvtári munka és a szolgáltatás jobbító kölcsönhatását volt hivatott megteremteni;
- az akkor még többnyire hagyományos cédulakatalógusok – mind a nemzeti könyvtári gyűjtemény olvasói, szolgálati katalógusai, mind az országos központi lelőhely-nyilvántartások – elhelyezési és költöztetési megoldásai, valamint az egy példányos ún. müncheni katalógus olvasószolgálati célú teljes másolatának elkészítése és rendezése;
- az épületen belül olyan közlekedési rend kialakítása, amely az olvasó számára a terek közötti szabad mozgást, ugyanakkor a gyűjtemény védelmét is biztosítja.

Tettük mindezeket annak tudatában – és ezt nem panasznak szánom, csupán a valóság beismerésének –, hogy ez a gyönyörű épület, az ország második legnagyobb épülete, eredetileg királyi palotának készült, és ebből még a leg gondosabb tervezés és kivitelezés sem tudhatott funkcionális szempontból a nemzeti könyvtári működés számára optimális alkotást megálmodni és létrehozni.

Majd a több évtizedes, álmódosások és realitások közötti vívódást követően, elérkezett a ma ünnepeelt megnyitást megelőző utolsó nagy erőpróba: 1984 október elején két ütemben elkezdődött az Országos Széchényi Könyvtár felköltözése új,

alapítása óta első önálló otthonába. A költözés teljes időtartamára napokra, sőt órákra bontott ütemtervet állítottunk össze, figyelembe véve a különböző dokumentumtípusokhoz szükséges szállítóeszközök alkalmasságát és mennyiségét, a szállítást végző Fősped napi kapacitását, a be-, illetve kirakodás idő-, hely- és munkaerőigényét, a göngyölegek, bútorok, munkaeszközök, gépek költöztetésének időzítését. Az első ütem októbertől december végéig tartott, amikor is a korábban már elkészült két toronyraktárból az ideiglenesen ott elhelyezett anyag került végleges helyére. (Ez az anyag a '60-as évektől kezdődően helyhiány miatt beládázott, és 1973-ig részben a kiscelli, részben a keszthelyi kastélyban tárolt muzeális könyveket, hírlapokat és a „pokol”-ként emlegetett értékes, füzetes kinyomtatvány-gyűjteményt jelentette.) Három hónap után, 1985 januárban kezdődhetett – az eredeti tervek időzítését pontosan követve – a főváros hat különböző pontjáról valamennyi gyűjteményrész, valamint a berendezési, felszerelési tárgyak áttelepítése. És 1985. március 31-ére a költözés befejeződött!

Elhagytuk a könyvtár 140 éven keresztül volt otthonát, és az elvégzett munka boldog elégedettségével léphettünk be hatalmas, ragyogó, új palotánkba. Valljuk be, hogy közben és utóbb az örömben némi nosztalgia is vegyült, visszaemlékezve a Nemzeti Múzeum jéghideg, ókori sírkövekkel szegélyezett folyosóira, a zsúfolt, boltíves munkaszobákra, a Kézirattár gyönyörű Széchényi termére és az alapító kapu előtt őrködő szobrára, a kurrens hírlapraktár régi fapalcozatára, az olvasóterem csigalépcsőjére, az ósdi írógépekre, adré mára, az olvasótermi felügyelőpultokra – mindarra, ami a nemzeti könyvtár hagyományait is jelképezte, és amelyre néhány, megmentett darabjával vagy fényképével legalább a most megnyíló kis múzeum emlékeztet.

Az 1985-ig elvezető útból így mozzanatokot kiragadva, azok számára, akik nem lehettek részesei, talán nem is érzékelhető igazán annak a hajdani feladatnak a súlya, egyben felemelő ereje. Tegyük hozzá, hogy mindezek közepette a könyvtár az alapfeladatait hiánytalanul ellátta. Nem szünetelt a gyűjtemény gyarapítása (köteles példányok, belföldi és külföldi vásárlások útján), az új gyarapodás feldolgozása, a katalógusok építése, a kurrens nemzeti bibliográfia megjelentetése, akkor még tervszerűen folyt az unikális értékű időszak kiadványok gyűjteményének korszerű rekatalogizálása, a szakirodalmi tájékoztatás, a magyar hírlapok állományvédelmi mikrofilmezése, a kulturális örökség állagmegóvása, restaurálása, a magyar könyvtárügy számára nyújtott központi szolgáltatások (kötelespéldány- és fölöspéldányelosztás, a központi katalógusok építése, könyvtárközi kölcsönzés stb.) végzése. Kizárólag az olvasószolgálat zárt be, de csupán a költözés utolsó három hónapjára, 1985. januártól március végéig. Sőt, még a felkészülés és költözés rohamában is tovább lehetett vinni azt a könyvtár egész korábbi történetét végigkísérő, – utóbb már megszűnt – hagyományt, hogy a mindenkor új munkatársak – valamennyien, de elsősorban az olvasó- és tájékoztatószolgálatot ellátók –, mielőtt végleges munkakörükbe kerülnek, alaposan megismerik az intézmény egészének működését, történeti alakulását, gyűjteményének rétegződését, katalógus- és jelzetrendszerét. Mivel ezek az ismeretek a színvonalas szolgáltatás alapkövetelményei, ezért a már korábban is két-három évenként szervezett OSZK-ismereti tanfolyamokat követően '85 elején háromhónapos konzultációsorozat segítette a nemzeti könyvtári múlt sajátosságainak felvázolása mellett az új otthon működési rendjének elsajátítását.

És ugyanezen időszakban már folytak az előkészületek a megnyitó ünnepség megszervezésére, az alkalomra érkező tizenhárom külföldi nemzeti könyvtárigazgató fogadására, az első kiállítás megrendezésére, amely a nemzeti könyvtár „gyűjtőinek és mecénásainak” állított emléket. Fél évvel a megnyitó után, '85 őszén pedig – a könyvtár munkatársainak ugyancsak a költözés alatt végzett szervezőmunkája gyümölcseként – az új épület kiállítótermeiben megnyílhatott az a kiállítás, amely 20 hazai és 21 külföldi gyűjteményből így együttesen, első ízben mutatta be a középkori Magyarország kódexeit, és amely ezt követően négy hónapon át hosszú sorokban várakozó ezreket vonzott a magyar múlt, a magyar kultúra emlékei előtti tiszteletadásra.

Tudatosan nem emeltem ki senkit név szerint a megidézett emlékek sokaságából. Teljes felsoroláshoz nem lenne elegendő idő, a válogatáshoz pedig nincs méltó szempont. Hiszen talán soha annyira nem forrott egybe a könyvtár munkatársainak köre, mint ezekben az években. Legtöbben munkaidőtől, szünnaptól, munkaköri kötelezettségtől, a feladatok jellegétől, súlyától függetlenül vállalták a legfontosabb, legsürgősebb tennivalókat, és boldog lelkesedéssel végezték el.

Azzal kezdtem, hogy a húsz esztendővel ezelőtti esemény ma már történelem. Lehet, hogy mindaz, amit utalásszerűen elmondtam, sokak szemében túlzóan heroikus korszaknak tünteti fel a történelemnek ezt az időszakát. Sőt, mai szemmel nézve, a jelen ugrásszerűen gyors fejlődésének világában nem is mindenki számára értékelhetőek „korszerű” eredményként a húsz esztendővel ezelőtti vagy az azt megelőző évek kiragadottan említett teljesítményei. De úgy érzem, hogy a több, mint kétszáz esztendő gyűjtemény életében – Széchényi Ferenc 1802-es könyvtáralapításán kívül – nincsenek újabb és újabb mérföldkövek, határállomások vagy korszakok. A Budai Várba költözést sem tekinteném mérföldköznek vagy új korszaknak, hanem az intézmény megelőző évtizedei, évszázadai méltó folytatásának, amelyben könyvtárosok több generációja a nemzeti gyűjtemény iránti elkötelezettséggel, azonosulással, sőt büszkeséggel vette ki részét, és ami a legfontosabb: mindvégig megőrizte annak hagyományait, értékeit. A mai ünnep ennek a kontinuitásnak a továbbvitelére is buzdítson, mert a magyar nemzeti könyvtár a jövő évtizedek, évszázadok során is csak erre építve töltheti be mindenkori küldetését.

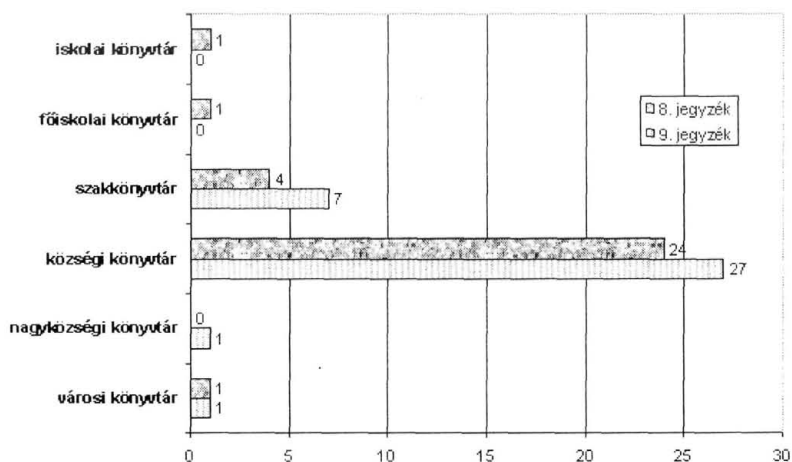
Ferenczy Endréné

A nyilvános könyvtáraktól a nyilvános szolgáltatásokat nyújtó könyvtárakig

A 2004-es évben kiszélesedett a nyilvános könyvtárak fogalomköre; ebben az esztendőben megteremtődtek a jogszabályi alapok a kistérségi ellátás és az érdekeltség-növelő támogatás terén, megalapozva a korszerűbb könyvtári ellátást. Mielőtt rátérnék e változások bemutatására, lássuk, hogyan alakult a nyilvános könyvtárak jegyzéke a tavalyi évhez képest¹.

2004-ben a NKÖM Könyvtári Főosztálya által vezetett Nyilvános könyvtárak jegyzéke a korábbi évekhez hasonlóan ismét két jegyzékkel, nevezetesen a 8. és a 9. jegyzékkel² bővült. Összesen 111 könyvtár jelentkezett, amelyből 67 könyvtár, vagyis a jelentkezők 60 százaléka került fel a jegyzékre (2003-ban ez az arány 79 százalékos volt). A 2003. év végi állapothoz képest³ 2071-ről 2138-ra nőtt volna a Nyilvános könyvtárak jegyzékén szereplő intézmények száma, ha a 8. jegyzéken nem töröltünk volna két könyvtárat.

A 67 db 2004-ben a jegyzékre felkerült könyvtár alaptevékenység szerinti megoszlása:

Mint említettem, a 8. jegyzékről két községi könyvtárat töröltünk. Szóc Község Önkormányzatának Képviselő-testülete tárgyi és személyi feltételek hiánya miatt úgy határozott, hogy visszavonja a Községi Könyvtár alapító okiratát. Az intézmény működtetéséhez szükséges további előirányzatot a Polgármesteri Hivatal költségvetésének szakfeladatán biztosítja. A NKÖM Könyvtári Főosztálya szakfeladaton gazdálkodó könyvtárat az első megjelenést követően már nem vesz fel

a jegyzékre, hisz jogilag akkor látja biztosítottnak a könyvtár folyamatos működését, ha az önkormányzat garantálja, hogy legalább a könyvtár éves állománygyarapítási keretéről a könyvtáros dönthet szakmai indokok alapján.⁴

A másik jegyzékről törölt könyvtár a Pusztamérges Községi Közművelődési Könyvtár volt, mivel az önkormányzat értesítést küldött, hogy a könyvtár részben önállóan gazdálkodó jogi személyi státuszát megszüntette. Azonban 2004 októberében a Képviselő-testület hiteles, módosított alapító okiratot küldött, ezért a pusztamérgesi Községi Könyvtár a 9. jegyzékre ismét felkerült.

A városi könyvtárak közül a putnoki Péczeli József Általános Művelődési Központ. Városi Könyvtár végre felkerült a 8. jegyzékre.⁵

A köztársasági elnök az 52/2004. (V. 25.) KE határozatával 2004-ben 18 nagyközségnek adományozott városi címet. A 18 újdonsült város közül két Pest megyei településen nem működik nyilvános könyvtár⁶, a további 16 várossá nyilvánított nagyközség közül 2004. év végéig mindössze hat küldte be a Könyvtári Intézetbe a hiteles, módosított alapító okiratát.

Az 1997. évi CXL. tv. 67. § értelmében a városokban elsősorban önálló intézményben kell a nyilvános könyvtári ellátást biztosítani.

Dunavarsány 2004-ben kérvényezte a nyilvános könyvtárak jegyzékére való felvételét. Kérelmét el kellett utasítanunk, mivel a beküldött alapító okirat szerint az önkormányzat költségvetési szervként tartja nyilván a könyvtárat, hanem az önkormányzat költségvetésében szakfeladatként szerepelteti a könyvtári állománygyarapítást. Ezzel szemben Örkény (ahol 2002 októberében szakfelügyeleti vizsgálat is volt) az első jegyzékről⁷ történt elutasítása óta továbbra sem kérte jegyzékre történő felvételét.

A 2003-ban várossá nyilvánított nagyközségek közül⁸ még Bábolna és Nyékládháza hiteles, módosított alapító okiratát várjuk.

A nyilvános könyvtárak jegyzéke 2002–2004

Alaptevékenység	2002	2003	2003. törlés	2004. május	2005. január	2004. törlés	2002–2004 összesen
Megyei könyvtári feladatok ellátása	19						19
Városi könyvtári feladatok ellátása	219	5					224
Városi és országos szakkönyvtári feladatok ellátása	1						1
Városi és iskolai könyvtári feladatok ellátása	42		-11	1			32
Községi könyvtári feladatok ellátása	1132	38	-1	10	18	-2	1195
Községi és iskolai könyvtári feladatok ellátása	455	27		14	10		506
Nemzeti könyvtári feladatok ellátása	1						1
Nemzeti gyűjtőkörű és egyetemi könyvtári feladatok ellátása	1						1
Digitális könyvtári feladatok nyilvános könyvtári ellátása	1						1

Alaptevékenység	2002	2003	2003. törlés	2004. május	2005. január	2004. törlés	2002-2004 összesen
Országos szakkönyvtári feladatok ellátása	9						9
Szakkönyvtári feladatok ellátása	28	5	-1	4	7		43
Egyetemi könyvtári feladatok ellátása	30						30
Főiskolai könyvtári feladatok ellátása	35	1	-4	1			33
Egyházi könyvtári feladatok nyilvános könyvtári ellátása	14	2					16
Egyházi és iskolai könyvtári feladatok nyilvános könyvtári ellátása	2						2
Iskolai könyvtári feladatok nyilvános könyvtári ellátása	1			1			2
Munkahelyi könyvtári feladatok nyilvános könyvtári ellátása	16		-1				15
Munkahelyi és városi könyvtári feladatok nyilvános könyvtári ellátása	5				1		6
ÖSSZESEN	2011	78	-18	31	36	-2	2136

2004-ben összesen 34 könyvtár kérelmét utasította el a NKÖM Könyvtári Főosztálya, ezek 88 százaléka községi könyvtár volt. Az elutasítottak fele szakfeladaton működteti a könyvtárát. Az elutasítás további okai között szerepel az esetek 30 százalékában, hogy a vezető kinevezési rendje vagy teljes egészében hiányzik az alapító okiratból, vagy helytelenül szerepel benne, hiszen a könyvtár vezetőjét nem nevezheti ki pl. az iskola igazgatója, csak a képviselő-testület. Az elutasítottak alapító okiratának ugyancsak 30 százaléka egyáltalán nem, vagy hibásan tartalmazza az alaptevékenységet. Megfigyelhető, hogy az alaptevékenység leírása sok esetben távol áll a törvény szövegétől, esetleg teljesen hiányzik az alapító okiratból, vagy csak a KSH szakfeladat szerinti besorolást tartalmazza, amely szakmailag nem tekinthető a könyvtár vonatkozásában az alaptevékenység pontos megfogalmazásának. Ezeket az alapeladatokat a törvény pontosan megfogalmazza. A könyvtári tevékenység tekintetében az ellátandó alapeladatokat az 1997. évi CLX. tv. 55. és 65. §-a rögzíti, szakmailag ez az, amelyet az alapító okiratban rögzíteni kell. Természetesen az alaptevékenység hiányos vagy szűkszavú megfogalmazása önmagában még nem jelent automatikus elutasítást a jegyzékről.

Szeretném felhívni a figyelmet arra, hogy a jegyzékre való felvételhez csak hitelesített okiratot tudunk elfogadni (fénymásolatot nem!). Tavaly előfordult, hogy az egyik község a jegyzékre kerülés érdekében – miután az alapító okiratban végrehajtotta az általunk kért módosításokat – visszadátumozta azt. Így sajnos, az egész okirat elveszti érvényességét, mivel olyan jogszabályra hivatkozik, nevezetesen az 1997. évi CXL. tv.-re, amely akkor még nem is volt hatályban. Ezért fontos tehát figyelni az okiratok keltezését, mivel kétséges azoknak a hitelessége, amelyek az előbb említett törvény megjelenése előtt keletkeztek.

A 8. jegyzékről elutasított 14 könyvtár közül öt önkormányzat⁹ azonnal reagált a minisztérium levelére, és módosította az alapító okiratát, így felkerülhettek a 9. jegyzékre. Közülük Pásztori – miután újból felkerült a jegyzékre – 2005 februárjában értesített a Képviselő-testület döntéséről, miszerint a település könyvtárát mint önálló intézményt megszüntetik, ezentúl az önkormányzat a nyilvános könyvtári szolgáltatást megrendeléssel biztosítja.

Az 1997. évi CXL. tv. 64. §-a szerint a települési könyvtári ellátás a települési önkormányzatok *kötelező* feladata. Ezt a feladatot az önkormányzatok könyvtár-fenntartással (önállóan vagy társulásban) teljesíthetik, vagy lakosaik számára ezt a szolgáltatást megrendelhetik egy nyilvános könyvtártól.

A törvény megjelenése óta elsősorban azokat a településeket tudta az ágazati irányítás támogatni, amelyek a feladatot intézmény fenntartásával látták el. Az önálló alapító okirattal rendelkező intézmények kerülhettek fel a nyilvános könyvtárak jegyzékére, és kizárólag a jegyzéken szereplő könyvtárak igényelheték az érdekeltségnövelő támogatást, valamint a különböző pályázatokon is elsősorban e könyvtárak indulhattak. 2005-től azonban újabb lehetőségek állnak rendelkezésre, és a képviselő-testület választhat, milyen formában teljesíti a törvényben megszabott kötelező feladatát, a könyvtári ellátás biztosítását.

Amennyiben a képviselő-testület úgy dönt, hogy települési könyvtárat tart fenn, akkor az államháztartásról szóló 1992. évi XXXVIII. tv. 88. §-a szerint el kell készíteni a könyvtár alapító okiratát. A másik lehetőség, hogy a települési könyvtári ellátást nyilvános könyvtár szolgáltatásának megrendelésével teljesíti az önkormányzat. Ebben a helyzetben jelentős változást hozott a 23/2004. (XI. 20.) NKÖM rendelet, amelynek 6. §-a módosítja a könyvtári és közművelődési érdekeltségnövelő támogatásról szóló 4/2004. (II. 20.) NKÖM rendeletet. Ennek értelmében *az a helyi önkormányzat is igényelheti az érdekeltségnövelő támogatást, amely nem tart fenn nyilvános könyvtárat, de a könyvtári szolgáltatásokat társulás vagy megrendelés útján biztosítja.*

Az érdekeltségnövelő támogatás minimális összegére vonatkozó szabály kizárhat egyes önkormányzatokat a támogatásból, mód van azonban arra, hogy ezek az önkormányzatok a megrendelt szolgáltatást nyújtó könyvtár közvetítésével mégis hozzájussanak a támogatáshoz. A lehetőséget *az önkormányzat és a szolgáltató könyvtár közötti megállapodásban kell erre megteremteni, ezért a szerződések megírása, illetve módosítása* során a következőkről kellene megállapodni:

1. A szerződés azt rögzíti, milyen szolgáltatásokat rendel meg az önkormányzat. Rendelkezni kell a beszerzett könyvtári dokumentumok tulajdonáról, a finanszírozási kérdésekről, a nyilvántartás és az elszámolás rendjéről. Ha a szolgáltató könyvtár a könyvtári szolgáltatások körében *dokumentumbeszerzést* is végez az önkormányzat által *kifejezetten* erre a célra átadott pénzeszközök felhasználásával, vezeti a nyilvántartást, akkor *január 31-éig ki kell állítania egy igazolást az önkormányzatnak az előző évi ténylegesen állománygyarapításra fordított összegről, hogy az önkormányzat eleget tudjon tenni a február 20-ai jelentési kötelezettségének.* Amennyiben a megrendelő önkormányzat maga igényli az érdekeltségnövelő támogatást, úgy az abból vásárolt dokumentumoknak, technikai eszközöknek az önkormányzat tulajdonába kell kerülniük.

2. Azon önkormányzatok, amelyek a 4/2004. (II. 20.) NKÖM rendelet 7. §. (9) bekezdése alapján nem lennének jogosultak a támogatásra, egyrészt adhatnak a szerződésben olyan felhatalmazást, hogy a szolgáltató könyvtár a saját adataival együtt teljesítse az adatszolgáltatást, és így a szolgáltató könyvtár közvetítésével juthatnak hozzá a támogatáshoz. Ez esetben a szerződésben azt is rendezni kell, hogy milyen alapon, kit illet a beszerzett dokumentumok tulajdona és hogyan kerülnek a könyvtári dokumentumok a szolgáltatást megrendelő önkormányzat használatába.
3. A 4/2004. (II. 20.) NKÖM rendelet 6. §. (1) bekezdése értelmében a támogatás maximum 30 százalékát technikai eszközök beszerzésére is fordíthatja az önkormányzat, abban az esetben azonban, ha az igényelhető támogatás alacsony összege miatt felhatalmazza az önkormányzat a megrendelt szolgáltatásokat teljesítő könyvtárat a támogatás igénylésére, ezt a támogatást teljes mértékben könyvtári dokumentumok beszerzésére célszerű fordítani.

A beszerzett könyvtári dokumentumok tulajdonviszonyát különösen fontos a szolgáltató könyvtár és a szolgáltatást megrendelő önkormányzat közötti megállapodásban rögzíteni, mivel az elmúlt években az Állami Számvevőszék ellenőrizte, hogy az önkormányzatok a támogatás felhasználása során jogszerűen járnak-e el, és azon önkormányzatoknál, ahol nem az önkormányzat tulajdonába került a dokumentum, illetve a szerződés nem szólt a tulajdonviszony rendezéséről, a támogatás megvonását javasolta. Ellátó rendszeri közös beszerzés esetén tehát nem járható út az, hogy az ellátó rendszer tulajdonába kerül az önkormányzatok által befizetett érdekeltségnövelő támogatásból beszerzett könyvtári dokumentum, annak az érdekeltségnövelő támogatást igénybe vevő önkormányzat tulajdonába kell kerülnie.

A minisztériumi stratégiával összhangban a 2005. évben a kistélepülések számára jelentős finanszírozási lehetőségek nyílnak meg.¹⁰ *A többcélú kistérségi társulások által ellátott egyes közszolgáltatások 2005. évi normatív működési támogatásáról szóló 5/2005. (I. 19.) Kormányrendelet* értelmében a kistérségi társulások öt feladatra – közoktatási, szociális, gyermekjóléti, belső ellenőrzési és mozgókönyvtári feladatok ellátásához – igényelhetnek működési célú normatív támogatást kilenc milliárd forint értékben. Szemben az első három feladattal, az utolsó kettő, így a mozgókönyvtári feladatellátás nem kötelező, hanem választható feladat. Mozgókönyvtári szolgáltatáson ebben a vonatkozásban minden olyan szolgáltatást értünk, amit nem a település önmaga lát el, hanem megrendeli bármelyik nyilvános könyvtártól és megyei könyvtártól. A mozgókönyvtári feladatellátási támogatást akkor igényelheti a társulás, ha a társulási szerződésben ezt a feladatot vállalja, továbbá ha a *kistérségből legalább négy olyan önkormányzat megrendeli a mozgókönyvtári szolgáltatást, ahol nincs nyilvános könyvtár (azaz nem szerepel a Nyilvános könyvtárak jegyzékén)*, de biztosítani tud úgynevezett könyvtári szolgáltató helyet a szolgáltatások fogadásához. A támogatás eredményeképpen a társulásban részt vevő településeknek kevesebb helyi forrást kell a könyvtári ellátásra biztosítani, és az így megtakarított pénzeszközökből más hasonlóan fontos helyi feladatokat valósíthatnak meg.

2004. évi állapot szerint a települési könyvtárak 70 százaléka szerepel a Nyilvános könyvtárak jegyzékén. Ez a lehetőség elsősorban a jegyzéken *nem* szereplő

községekben, illetve a kistelepüléseken élők könyvtári ellátását javítja azáltal, hogy ahol a települési önkormányzat különböző okok miatt nem tud fenntartani nyilvános könyvtárat, ott is eleget tudjon tenni – könyvtári szolgáltatási szerződés megkötésével – a törvény által előírt könyvtárellátási kötelezettségének.

A fentiek ismeretében tehát minden önkormányzatnak mérlegelnie kell, hogy a *kötelező könyvtári feladat ellátását* a továbbiakban intézményfenntartással vagy szolgáltatás megrendelésével biztosítja a település lakosainak. Véleményem szerint a fenntartóknak érdemes lenne felvenni a kapcsolatot a megyei könyvtár vezetőjével, illetve a kistérségi társulás elnökével, ők ismerik a lehetőségeket, és segítséget nyújthatnak a döntés meghozatalában.

JEGYZETEK

- 1 Hangodi Ágnes: A nyilvános könyvtárak jegyzékének 2003. évi állapotáról = Könyv. Könyvtár. Könyvtáros, 2004. 3. sz. 7–21. p.
- 2 Kulturális Közlöny, 2004. 9. sz. 602–610. p.; Kulturális Közlöny, 2005. 2. sz. 74–100. p.
- 3 Vö.: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2004. 3. sz. 7. p.
- 4 Ezért a fenntartóknak azt szoktuk javasolni, hogy erre vonatkozóan használják a „polgármesteri hivatal részjogkörű költségvetési egysége” megfogalmazást. Ez a jogszabály szerint [217/1998. (XII.30.) Korm. rendelet az államháztartás működési rendjéről. 2. § 40. pont és 15. § (4)] elfogadható.
- 5 Vö.: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2004. 3. sz. 7. p.
- 6 Dunavarsány és Örkény.
- 7 2000. június. 16.
- 8 95/2003. (VI. 16.) KE határozat.
- 9 Méhtelek, Mezőcsokonya, Pásztori, Vizslás, Zákány.
- 10 Fehér Miklós: Kistérségi ellátás = Könyv. Könyvtár, Könyvtáros, 2005. 2. sz. 3–6. p.

Amberg Eszter

A magyar könyvtárosság etikai kódexe

Minden vitának vannak viszonylagos nyugvópontjai: Az alábbiakban közölt szöveg részint igyekszik összefoglalni a témával kapcsolatban ez ideig felmerült legfontosabb szempontokat, részint újabb megfontolásokat szeretne generálni. Az etikai kódexszel kapcsolatos kérdések pertraktálását természetesen további számainkban is közöljük. (VK)

Az etikai kódexet előkészítő bizottság által elfogadott tervezet*

I. KÖNYVTÁROSI ETIKA

A könyvtárosi tevékenységet a szakmai ismeretek, eljárások és szokások, valamint jogszabályok és szabályzatok mellett etikai normák is vezérlik.

A magyar társadalom közvéleménye, gyakorlata és törvényei kinyilvánították, hogy a demokratikus jogállam és az információs társadalom információs és kulturális igényei kielégítésének alapfeltétele a könyvtári rendszer, működtetése a társadalmi munkamegosztás keretében a könyvtárosokra hárul, akik a rájuk bízott szellemi vagyont a jelen és a jövő javára kezelik. A könyvtáros szakma felsőfokú szakképesítéshez kötött hivatás. Gyakorlása során azonos súllyal esik latba a szakmai felkészültség és az etikus magatartás. Minthogy az általános morális követelményeken túl a könyvtárosságnak sajátos etikai értékei is vannak, ezeket a Magyar Könyvtárosok Egyesülete és a kódex társkibocsátói ebben az etikai kódexben foglalják össze részben a könyvtárosok már munkában álló és felkészülő nemzedékei és az őket foglalkoztató könyvtárak, részben pedig a nagyközönség és a könyvtárak fenntartói számára. Az előbbieknél iránytűként az etikus viselkedésre, az utóbbiaknak jogos elvárásai megalapozására és a könyvtárosokba vetett bizalmuk megerősítésére.

A könyvtárosi etikai kódex a jogszabályok és könyvtári szabályzatok által kevésbé visszatükrözhető, a szakmai alapértékek által meghatározott etikai irány-

---

* A tervezetet – a lehető legszélesebb szakmai nyilvánosság elérése céljából – valamennyi könyvtári lap közreadja.

elveket tartalmazza, amelyek mellett a magyar könyvtárosok elkötelezi magát. Ezen irányelvek között fontossági sorrend nem állítható fel.

II. ALAPÉRTÉKEK

A könyvtáros elkötelezett az emberi jogok, a demokrácia, a jogállamiság, az esélyegyenlőség és az információ szabadsága mellett.

A magyar könyvtárosok az informált polgárságra, a társadalmi sokszínűségre alapozott társadalmi rendszer, a demokratikus berendezkedés hívei, minthogy a könyvtár lényegénél fogva az emberi jogok kiteljesedését szolgálja, noha történelmi példák szerint az ellenkezőjére is felhasználható. A könyvtáros a maga eszközeivel járul hozzá az emberi jogok érvényesüléséhez, különös tekintettel az információhoz és a művelődéshez való jognak az emberi méltóság tiszteletben tartásával való gyakorlásához, a társadalmi harmóniához. Vezérlő értékének a szellemi szabadságot tekintü. A könyvtárhasználó állampolgároknak minden lehető segítséget megad ahhoz, hogy élvezhessék az e szabadságból fakadó előnyöket.

A könyvtáros felelősséget érez a jelen és jövő nemzedékek érdekében azért, hogy a gondolat-, vélemény- és szólásszabadságot, a tanítás és tanulás szabadságát az információk és gondolatok szabad áramlásával és hozzáférhetőségével segítse. Ennek érdekében a maga részéről mindent megtesz az információellátás folyamatának nyitottságáért és átláthatóságáért, feltételeinek megteremtéséért.

A könyvtáros a társadalom számára szükséges és hasznos feladatot lát el; általában a társadalom egésze vagy csoportjai által közvetlenül vagy közvetve fenntartott intézményben, a könyvtárban fejti ki tevékenységét. Ennek során jogkövető magatartást tanúsít, és másoktól is ugyanezt várja el. Nyitott a társadalom kérdéseire és igényeire anélkül, hogy kedvezés vagy ellenszenv vezetné világnézeti és politikai, tudományos és művészeti ügyekben. Azon van, hogy a könyvtár teljesítse társadalmi küldetését, s legyen az élethosszig tartó tanulás, az információcseré és a kulturális rekreáció színtere.

III. KÖNYVTÁROSI HIVATÁS

A könyvtárosi hivatás a könyvtárostól a használók iránt tiszteletet és odaadást, valamint állandóan fejlődő szakismereteket kíván meg. A könyvtáros szakmai döntéseit autonóm módon, személyében feddhetetlenül, személyes anyagi vagy egyéb jogosulatlan előnyét vagy hasznát kizárva hozza meg.

A könyvtáros a társadalom számára szükséges és hasznos feladatot lát el. Ennek során betartja a törvényességet és jogkövető magatartást tanúsít, és másoktól is

ugyanezt várja el. Saját világnézete, tudományos vagy politikai álláspontja, nézetei nem befolyásolhatják szakmai munkáját.

A könyvtáros elhivatottan, az emberiség szellemi teljesítményei iránti tisztelettől vezérelve, személyes felelősségének vállalásával folytatja szakmai tevékenységét. Tevékenysége során követi az itt lefektetett etikai elveket, s ha ezért sérelem éri, joggal számít az őt megillető védelemre. Munkája társadalmi hasznával arányos erkölcsi és anyagi elismerés illeti meg. Viselkedése és külső megjelenése álljon összhangban a szakmájával szemben támasztott társadalmi elvárással.

A könyvtáros hozzáértéssel, szakmai felkészültséggel és alkalmassággal, méltósággal és kompetenciával, legjobb tudása szerint végzi munkáját. Ismereteit folyamatos önképzéssel bővíti és a kor színvonalán tartja. Tehetsége szerint maga is hozzájárul a könyvtáros szakma gyakorlatának és elméletének fejlődéséhez.

A könyvtárosnak erkölcsi integritása nyújt biztos alapot szakmai döntéseinek meghozatalához, szakmai ügyekben való autonóm eljárásához, a gyűjteményi és szolgáltatási kérdésekben jelentkező külső nyomásgyakorlás elhárításához. A könyvtáros nem húzhat személyes előnyt vagy anyagi hasznot helyzetéből.

A könyvtárost tevékenységében a könyvtárhasználók iránt tanúsított tisztelet és jóindulat vezérli. Véleményüket tiszteletben tartja és kiszolgálásukat a maga érdekei elé helyezi. Viselkedését velük szemben udvariasság, mások elfogadása (empátia), szolgálatkészség, fegyelmezettség jellemzi.

IV. A GYŰJTEMÉNY GONDOZÁSA

A könyvtáros felelősséggel tartozik az emberiség, a nemzet, valamint a nemzeti és etnikai kisebbségek, helyi közösségek kulturális örökségének megőrzéséért. Gyűjteményépítő munkáját a használók igényeire és az emberiség értékeire alapozza, de a közvélekedéssel és saját nézeteivel ellentétes műveket is beszerez. Elítéli a cenzúrát, maga sem cenzúráz. Feltáró munkájával a könyvtár teljes gyűjteményét hozzáférhetővé teszi.

A könyvtáros a maga munkakörében szakmai felelősséget érez az emberiség, a magyarság és a magyarsággal együtt élő nemzeti és etnikai kisebbségek, valamint a kisebb-nagyobb helyi közösségek kulturális örökségének gondozásáért és fejlesztéséért.

A rábízott könyvtári gyűjteményt a gyűjtőkori szabályzatnak megfelelően, az emberi értékekre alapozva, az egyéni és csoportos igényekre tekintettel gyarapítja és apasztja. A beszerzésben és kiiktatásban visszautasítja a könyvtáron kívüli és belüli önkényes cenzúrát, fellép a könyvüldözés ellen. Egyoldalúság és értéktelenség érvényesítésére nélkül kezel és szolgáltatja a közvélekedéssel, a közízléssel vagy a saját véleményével szemben álló nézeteket tartalmazó műveket, s olyanokat sem zár ki a szabályzat szabta kereteken belül, amelyek egyes alapértékeket támadnak. A művészileg silány vagy áltudományos munkáknak a szabályzat előírá-

sainak megfelelő mértékben ad helyet. A gyűjteményépítésben nem befolyásolhatják saját nézetei, és nem érvényesítheti személyes ízlését és érdeklődését.

A könyvtáros törekszik arra, hogy megismerkedjék a gondjaira bízott gyűjteménnyel, és – a gyűjtemény méretétől függően – legalább nagy vonalakban tisztában legyen tartalmával. Feltárja a könyvtár teljes állományát, és eredetiben vagy másolatban a használók (beleértve más könyvtárak használóit is) rendelkezésére bocsátja. Az igényekkel és a lehetőségekkel összhangban a dokumentumállomány minél nagyobb részét szabadon hozzáférhető módon helyezi el, és gondoskodik a gyűjteményhez való helybeli és távoli hozzáférést biztosító és megkönnyítő eszközökről. A könyvtár saját gyűjteményéből hiányzó művekről való tájékozódást lehetővé teszi a használók számára, és a használati szabályzat rendelkezéseinek megfelelően a könyvtárközi együttműködés keretén belül igyekszik hozzáférhetővé tenni őket.

A könyvtáros az anyagi lehetőségekhez, adottságokhoz és a dokumentumok értékéhez képest mindent megtesz a gyűjteménybe tartozó dokumentumok tartalmának és fizikai állapotának megőrzéséért és megvédéséért. Ha elloptott vagy más könyvtárak állományából eltulajdonított könyvekről és más dokumentumokról tudomást szerez, ezt haladéktalanul a tulajdonos tudomására hozza.

V. A KÖNYVTÁRHASZNÁLÓK SZOLGÁLATA

A könyvtáros megkülönböztetés nélkül nyújt segítséget a könyvtár szolgáltatásainak igénybevételéhez. A használók személyes adatait bizalmasan kezeli. A használóknak joguk van az adott feltételek között a lehető legjobb könyvtári ellátáshoz és az egyenlő elbánáshoz; a könyvtáros ezzel összhangban törekszik az esélyek kiegyenlítésére.

A könyvtáros szigorúan kerülve minden hátrányos megkülönböztetést. egyenlő elbánásban, tisztességes eljárásban és kiszolgálásban részesít minden, a könyvtárhoz forduló személyt bármilyen szempontra (nem, nemi irányultság, életkor, származás, etnikai, nemzeti és állampolgári hovatartozás, világnézet, műveltségi színvonal, fizikai vagy mentális állapot, értelmi képesség, anyagi helyzet, politikai állásfoglalás stb.) való tekintet nélkül. Az esélykiegyenlítés érdekében azonban pozitív megkülönböztetésben részesít a könyvtárhasználók körében bizonyos csoportokat (pl. gyerekek, nemzeti és etnikai kisebbségek, szellemi, fizikai vagy szociális hátrányokkal küzdő személyek).

A könyvtáros védi a könyvtárhasználathoz való jogot, tiszteli és kiszolgálja a könyvtárhasználók igényeit. Az egyéni használók ellátása a közjót is szolgálja, ezért az egyedi, konkrét igények elsőbbségének elismerése az egész társadalom érdeke.

A könyvtáros nem tekinti magát a könyvtárhasználók nevelőjének és irányítójának, de kötelességének tartja, hogy megtanítsa őket a könyvtár használatára, tudomásukra hozza a hazai és nemzetközi könyvtári rendszer kínálta lehetőségeket, felhívja figyelmüket az értékes, számukra érdeklődéssel bíró művekre. Segít eligazodni az

irodalom és az információk világában, támogatja a könyvtárhasználók minden rétegét az olvasás-írás, valamint az információszerzés és kommunikáció egyéb eszközeinek elsajátításában. A könyvtáros személyes ügyének tekinti, hogy a lehetséges használók minél nagyobb számban éljenek a könyvtár szolgáltatásaival.

A könyvtáros arra törekszik, hogy a könyvtár szolgáltatási kínálata legyen összhangban a társadalom elvárásaival és az adott használói kör igényeivel. A rendelkezésre álló eszközök és feltételek függvényében az elérhető legmagasabb színvonalú szolgáltatást nyújtja.

A könyvtáros védelmezi a könyvtárhasználó személyiségi jogait, tiszteletben tartja és óvja személyes szféráját. Bizalmasan, a titoktartás kötelezettségével kezeli a tudomására jutott személyi adatokat (beleértve a használt dokumentumok és információk azonosítására szolgáló adatokat is) és információkat, valamint a belőlük levonható következtetéseket, és csak a törvény rendelkezésére adja ki őket harmadik félnek.

A könyvtáros őrzi a könyvtár rendjét, kötelességének tekinti, hogy vonzó könyvtári környezetet teremtsen. A használókkal való kapcsolatát a kölcsönös bizalmon alapuló együttműködés jellemzi. Számít a használó jóakarátú közreműködésére; ennek hiányában a használói közösség védelmében fellép a könyvtár rendjét megbontó, a zavartalan használatot akadályozó személyek ellen. A használók egymással ütköző igényeit a szabályzatokban rögzített módon kezeli, döntéseiben megértés, kölcsönös érdekegyeztetés és jó szándék vezérli. Módot ad arra, hogy a használók aggodalom nélkül kifejtessék a könyvtári szolgáltatásokat érintő észrevételeiket és panaszait, s mindent megtesz, ami erejétől telik ezek orvoslására. A könyvtáros tudomásul veszi, hogy egyes könyvtárak használati szabályzata bizonyos szolgáltatások nyújtását térítéshez köti, de fellép annak érdekében, hogy ez a körülmény ne akadályozzon meg senkit az információhoz és dokumentumokhoz való hozzáférésben.

VI. AZ INFORMÁCIÓ KÖZVETÍTÉSE

A könyvtáros tőle telhetően mindent megtesz azért, hogy a használó szabadon és korlátozás nélkül hozzáférhessen az információhoz. Segítségét nyújt az információs eszközök használatához. Legjobb tudása szerint hiteles, megbízható, teljes, megfelelő, személyhez szabott információt nyújt.

A könyvtáros a bármely nyilvános információhoz való szabad hozzáférést, a tájékozódást és a tájékoztatás szabadságát minden ember természetes jogának tekinti: a hozzáférést nem befolyásolhatja az információt kérő személye, a források jellege, nyelve vagy formája. A könyvtáros tiszteletben tartja az információt kérő személyiségét és információs igényeit, és azt, hogy az információnyújtást egyedül a törvény vagy a rendelkezésre álló eszközök és anyagiak korlátozhatják. A könyvtáros nem felelős azért, ha a használó a közreműködésével nyert információval visszaél, és a maga vagy a mások kárára, illetve bűncselekmény elkövetése során használja fel. Nem tagadhatja meg az ún. laikus személyektől sem

a szakmai információt, de kötelessége felhívni a figyelmüket a rosszul értelmezett és alkalmazott, esetleg elavult érvényű információból fakadó veszélyekre.

Az információt igénylők használók nem képeznek homogén csoportot. A könyvtáros segít abban, hogy mindenki – feszélyezettség nélkül – a maga igényeinek és felkészültségének megfelelő terjedelmű és szintű információhoz jusson, de nem helyezheti magát az információs folyamat irányítójának szerepébe, nem szabhatja meg, ki milyen információt vehet igénybe, nem teheti személyétől függővé az információhoz való hozzáférést. Az információban gazdagok és az információban szegények, az információ megszerzésében, kezelésében és felhasználásában jártasok és járatlanok ellátása egyaránt feladatát képezi, ennek végrehajtása során törekszik az esélyek kiegyenlítésére. A könyvtáros feladatának tekinti, hogy a használókat megismertesse az információkeresési és -szerzési eszközökkel és eljárásokkal, hogy kulcsot adjon kezükbe az önálló információszerzéshez.

A könyvtáros kötelessége, hogy legjobb tudása szerint törekedjék arra, hiteles, megbízható, pontos, teljes, megfelelő és személyre szabott információt adjon, ha szükséges, az adott vagy más könyvtárakban dolgozó kollégáinak bevonásával. A használóval világosan és egyértelműen kell közölnie az információs szolgáltatás kiterjedését és korlátait, beleértve személyes kompetenciája határait is. A használót előzetesen kell tájékoztatnia – ha van – az információs szolgáltatás áráról és az információ megszerzésének alternatív (gyorsabb, olcsóbb) lehetőségéről. Annak ellenére, hogy a könyvtáros nem vállalhat szavatosságot az információ vagy annak forrása hitelességéért, eligazítást adhat a használónak arról, milyen szempontok alapján értékelheti őket. Ezen túlmenően szakmai felelősség terheli azért, ha tudatosan téves információt ad, vagy visszatartja az információt, vagy nem fejezi ki kételyeit az adott információ vagy forrása hitelességét illetően.

A könyvtáros köteles az igényeknek leginkább megfelelő forrásokból, a leghatékonyabb eszközök – beleértve az internetet és az elektronikus forrásokat – és eljárások felhasználásával tájékoztatni a hozzá fordulót, és minden esetben egyértelműen azonosítani a forrást, amelyből az információt nyerte. Az eredeti mű (szöveg, zene, kép, adatsor hagyományos vagy elektronikus formában) egészét vagy részletét csak az idézés szabályainak és a szerzői jogi törvénynek megfelelően bocsáthatja rendelkezésre.

VII. KÖNYVTÁROSI SZAKMAI KÖZÖSSÉG

A könyvtáros őrzi és növeli a könyvtárosi szakma tekintélyét, részt vesz a szakmai közéletben és együttműködésben. Készségesen adja át tudását és tapasztalatait.

A könyvtáros személyében felelős a könyvtáros közösség és szakma társadalmi tekintélyének fenntartásáért és növeléséért. Elvárható tőle, hogy védje meg a szakma hírnevét a méltatlan támadásoktól, s tartózkodjék a társadalmi munkamegosztásban elfoglalt helyének és jelentőségének lebecsülésétől.

A könyvtáros tiszteli szakmája múltját, ápolja hagyományait. Szolidáris a szakmai közösséggel, tiszteletet tanúsít a könyvtáros kollégák és minden könyvtári dolgozó iránt, elismeri szakmai tudásukat, emberi kvalitásaikat. Részt vesz a szakmai közvélemény alakításában, előmozdítja a lényeges problémák megoldásához szükséges egyetértést. Szakmai közéleti tevékenységét igyekszik valamely könyvtárosi társadalmi szervezetben kifejteni.

A könyvtári szolgálatot lényegéből kifolyólag az jellemzi, hogy társadalmi küldetését a könyvtárak kooperációjával teljesíti. A könyvtáros ezért kész a szakmai együttműködésre más könyvtárakban működő kollégáival, nyitott közös vállalkozások indítására, szolgáltatások közös nyújtására. Erősíti a könyvtárak közötti kapcsolatokat, különös tekintettel a különféle típusú könyvtárakra. Az együttműködés nem áll meg az ország határainál; éppen a könyvtárhasználók minél teljesebb ellátása, valamint a magyar kulturális és tudományos teljesítmény megismertetése érdekében kiterjed az egész világra. Megkülönböztetett jelentősége van számára a határokon túli magyar könyvtárosokkal való együttműködésnek, a más országokban élő magyar lakosokat ellátó könyvtárak támogatásának.

A könyvtáros kötelességének érzi, hogy szakmai tudását, tapasztalatait megossza kollégáival, maga is tanuljon tőlük, hogy segítse a könyvtáros utánpótlás pályaválasztását, a fiatal kollégák fejlődését, a társadalmi munkás könyvtárosok tevékenységét.

VIII. A KÖNYVTÁR MINT MUNKAHELY

A könyvtáros elkötelezett könyvtára iránt és tiszteletben tartja munkáltatója céljait és érdekeit. Beosztottként és vezetőként egyaránt a munkahelyi közösség javán munkálkodik.

A könyvtáros tiszteli munkahelyét és kötődik könyvtárához; munkaviszonya során és szüntén nem illeti méltatlan kritikával. Megőrizve lelkiismereti szabadságát lojális munkaadójához és a könyvtár fenntartójához. Megismeri, megérti és támogatja legális céljait és törekvéseit. Nyilatkozataival nem ássa alá a könyvtár és fenntartója jó hírnevét, nem sérti érdekeit. Megőrzi a hivatali és üzleti titkokat. Ha etikai természetű aggályai merülnek fel, azokat haladéktalanul a vezetés tudomására hozza. Szakmai természetű nézeteltéréseket először házon belül igyekszik tisztázni, és illő formák között viszi őket a szélesebb nyilvánosság elé. Szakmai pályafutását, magánéleti boldogulását összhangba hozza a munkahelye iránti lojalitással. Tudomásul veszi a fenntartó anyagi kényszerből hozott intézkedéseit, ha ezek nem sértik a hatályos törvényeket, szabályzatokat és munkaszerződéseket; tiltakozását ezek ellen a fennálló jogi keretek között fejezi ki. A nyilvánosság előtt is fellép könyvtára és szakmája érdekében.

A könyvtáros azon van, hogy könyvtárában a szolgálat szempontjából optimális munkahelyi légkör alakuljon ki. Szívvelyes, a munkára orientált viszonyban áll könyvtárosi és nem könyvtárosi végzettségű munkatársaival; ez utóbbiakkal szemben nem él vissza helyzeti előnyével, és segíti őket abban, hogy sajátos szakismere-

teikkel és jártasságukkal eredményesen járuljanak hozzá a könyvtár céljai eléréséhez. A vezetői beosztást betöltő könyvtárost különös szakmai és emberi felelősség terheli: vezetői alkalmasságán, hozzáértésén túlmenően személyes példamutatásával kell a könyvtárosi etikus magatartás felé irányítania beosztottjait.

A könyvtár fenntartójának kötelessége, hogy rendelkezésre bocsássa a működéshez szükséges anyagi feltételeket, de a könyvtáron múlik ezek célszerű és hatékony felhasználása. A könyvtáros felelősséggel tartozik a könyvtárért, az általa használt munkaeszközökért, illetékességi körében a helyi környezetért, a szolgáltatási körülményekért. A könyvtár munkatervébe illesztett alkotó tevékenység révén létrejött művek (pl. tanulmány, kiállítási forgatókönyv, szöveggondozás) a szerző szellemi tulajdonát képezik. A hozzá kapcsolódó vagyoni jogosultságok gyakorlását a könyvtár szabályzata vagy külön megállapodás rendezi. A könyvtáros nem versenyezhet könyvtárával annak gyűjtőkörébe, különösen a nemzeti kulturális örökség körébe eső dokumentumok gyűjtésében; magánszemélyek, intézmények és vállalkozások felkérésére értékbecslést csak a könyvtár szabályzatában megszabott módon adhat.

A munkáltatótól, illetve a könyvtár fenntartójától viszont elvárható, hogy tartsa tiszteletben a könyvtárosság etikai kódexét. Vegye tudomásul, hogy ez vezérli a könyvtáros emberi és szakmai magatartását, és ne szorítsa a kódexben foglaltakkal ütköző állásfoglalásokra, viselkedésre és cselekedetekre.

IX. TÁRSADALMI KAPCSOLATOK

A könyvtáros elfogultságtól és előítéletektől mentes kapcsolatban áll a társadalom tagjaival, csoportjaival, szervezeteivel. Tisztelettel és kooperációs készséggel fordul más szakmák és tagjaik felé. Védelmet nyújt a szellemi tulajdonhoz való jogot és a szellemi alkotásokhoz való hozzáférés jogát.

A könyvtáros együttműködik a társadalommal, egyes tagjaival és csoportjaival, szervezeteivel, részt vesz a közösség kulturális, tudományos, gazdasági környezetének fejlesztésében. Személyes világnézeti és politikai elkötelezettsége nem befolyásolhatja könyvtári tevékenységét; a könyvtár nevében kifejtett közszereplése legyen elfogulatlan és pártoktól független. A könyvtár eszköztárával azonos feltételek mellett, a használati szabályzat előírásai szerint köteles a társadalmi szerveződések rendelkezésére bocsátani.

A könyvtáros felelős magatartást és tiszteletet tanúsít az információ előállításában, feldolgozásában, tárolásában, terjesztésében érdekelt más szakmák és szervezetek iránt, kész együttműködni velük. Ugyanilyen tisztelettel és kooperációs készséggel fordul minden más szakma felé.

A könyvtáros nagyra értékeli és támogatja az alkotó tevékenységet, amely a szellemi tulajdon forrása. Elismeri és védi a szerzői jogot és a hozzá kapcsolódó vagyoni jogosultságokat. Ugyanakkor a felhasználók és a széles közösség érdekeinek, az oktatás, a művelődés, a tudományos kutatás szempontjainak megfele-

lően védelmezi a szellemi alkotásokhoz és az információhoz való szabad hozzáférés jogát is a szabad felhasználás keretei között.

X. AZ ETIKAI KÓDEX ÉRVÉNYESÜLÉSE

Az etikai kódexben foglalt követelmények a könyvtárosok tevékeny közreműködésével valósulnak meg. Ezt a folyamatot a kódex kibocsátói egy etikai bizottság felállításával segítik elő.

Az aláíró egyesületek és szervezetek a saját tagságukra vonatkozó érvénnyel bocsátják ki ezt az etikai kódexet, de számítanak arra, hogy a magyar könyvtárosság egésze és minden könyvtárosi szervezet a magáénak vallja a benne lefektetett alapelveket. Bár a könyvtárosi etika követelményeinek teljesítését csak a nyilvános vagy nem nyilvános könyvtárban, közintézményben vagy gazdasági vállalkozásnál, illetve szellemi szabadfoglalkozásuként működő, felsőfokú szakképzettségű könyvtárosoktól lehet elvárni, az ő példamutatásuk nyomán remélhető, hogy a könyvtári alkalmazottak teljes köre tartani fogja magát a kódex szelleméhez.

A kibocsátók kívánatosnak tartják, hogy ezt az etikai kódexet – alapelveivel összhangban – szükség és igény szerint további olyan etikai szabályzatok egészítsék ki, amelyek a könyvtárfajta, munkakör, könyvtárosi szakterület sajátosságainak megfelelő magatartási és viselkedési normákat tartalmaznak. Indokolt lehet etikai szabályzatot alkotni az egyes könyvtárak vagy könyvtári rendszerek munkatársi közösségei számára is.

A kibocsátók előtt nyilvánvaló, hogy az etikai kódexben kifejtett iránymutatás csak a könyvtárosok személyes erőfeszítésével, a szakmai ethosz iránt elkötelezett viselkedésével válhat a könyvtárosi és könyvtári gyakorlatot meghatározó erővé. Ezért számítanak valamennyiük, különösen a szakma véleményformáló, tekintélyes képviselőinek és a könyvtárak vezetőinek közreműködésére. A kódex megsértőivel szemben nem kívánnak szankciókkal fellépni, hanem a benne foglaltak érvényesülését a követendő példák felmutatásával igyekeznek elősegíteni, az elveket sértő gyakorlattól pedig elhatárolják magukat. Az ezzel kapcsolatos teendőket az e célra létrehozott etikai bizottságra bízzák.

(2005. április 5.)

Kistelepülési könyvtári ellátás Borsod-Abaúj-Zemplén megyében*

Adatelemzés,
kiútkeresés egy tanácskozás kapcsán

Borsod-Abaúj-Zemplén megye mind területi nagyságát, mind népességét tekintve Magyarország második legnagyobb megyéje. Területét illetően csupán Bács-Kiskun megye, az itt élők száma szerint pedig csak Pest megye előzi meg az észak-magyarországi régiónak természeti szépségeiben bővelkedő, de számos hátránnyal szembesülni kényszerülő megyéjét. Településeinek könyvtári ellátását elemezve nem kerülhetjük meg azoknak az adatoknak legalább a vázlatos áttekintését, amelyek a legfontosabb demográfiai, gazdasági jellemzőket veszik számba.

A megye 738 143 lakosa 357 településen él, amelyek 15 statisztikai kistérséget alkotva adnak kinek-kinek lehetőséget a mindennapokban, tanulásra, munkára, művelődésre, kikapcsolódásra. Az alacsony lélekszámú, aprófalvas településszerkezet számos ellátási problémát vet fel nemcsak könyvtári vonatkozásban, de az élet egyéb területein is, súlyos probléma elé állítva az itt élő embereket. E kicsi közigazgatási egységek nem képesek fenntartani számos olyan intézményt, illetve szolgáltatást, amelyek törvény szerint a lakosság minden tagját megilletik. Ebbe a sorba tartozik a szükséges könyvekhez, dokumentumokhoz, információkhoz való hozzájutás törvény által szavatolt joga is.

Írásomban arra keresem a választ, mennyire sikerült ezt biztosítani a Borsod-Abaúj-Zemplén megye kistelepülésein élőknek, milyen akadályokat kell leküzdeni annak érdekében, hogy minőségi szolgáltatásokat tudjunk nyújtani a megye valamennyi lakójának.

A 357 településből mindössze 23 a város, a többi község, ezek túlnyomó többsége igen alacsony lélekszámú. A városok ugyancsak kis lakónépességűek. 10 városban 10 000 főnél kevesebben élnek, de van olyan kistérségi központ is, ahol a lakosok száma nem éri el a 3000 főt sem.

A városok fele távol a megyeszékhelytől, aprófalvas kistérségben található.

A megye 133 településén 500 főnél alacsonyabb a lakosságszám, további 85 településen 500 és 1000 fő közötti, 78 településen megközelíti a 2000 főt, 42-ben 5000 alatti, csupán 9 településen élnek 5 és 10 000 fő között. Ugyancsak 9 település lakossága van 10 és 50 ezer között, csak egyetlen település 100 000 feletti lélekszámú.

---

* Az írás a 2005. január 25–26-án, Sárospatakon megtartott, Zempléni és felvidéki kistelepülések II. nemzetközi konferenciáján elhangzott előadás bővített változata.

Mint látható, a megye lakosságának a felc 5000 főnél kisebb településeken él. Országosan a népesség 35 százaléka él községekben, Borsodban ez a szám meghaladja a 45 százalékot.

Ellentmondásos, egyben érdekes tény, hogy a bruttó hazai termék 4,7 százalékát a megyében állítják elő, ezzel Borsod megye a negyedik helyen áll a megyék rangsorában a főváros adatait is beszámítva. Ugyanakkor a magas munkanélküliség alig-alig változik. A megye jelentősen átalakult iparszerkezete nem támogatja az itt élő emberek elhelyezkedési esélyeit. A magyarázat az, hogy a modern technológiát alkalmazó vegyipari gyárak kevés, de magasan képzett munkaerőt alkalmaznak, ugyanakkor az ipari központoktól távol eső települések lakosságának alig van munkalehetősége. Megélhetést jószerével csak a települési önkormányzatok, azok intézményei, illetve a közhasznú foglalkoztatás nyújtanak.

Miközben a statisztikai mutatók több esetben cseppet sem szívdertítő adatait soroljuk, nem feledkezhetünk meg arról, hogy a megyében Miskolcon található az ország egyik legnagyobb, több mint fél évszázada működő egyeteme, ahol évről-évre diákok ezrei szereznek európai szintű diplomát. Sarkosan fogalmazva, ez az ellentmondásos helyzet jellemzi a megye könyvtári ellátását is. Olyan világ- és európai hírű gyűjtemények találhatók e megyében, mint a sárospataki Nagykönyvtár vagy a Miskolci Egyetem Könyvtárának Selmeci Műemlékkönyvtára, a Városi Könyvtár Lévy József könyvtárának anyaga, de természetesen hatalmas tudományos, kulturális és információs értékkel bír a Miskolci Egyetem egymillió könyvtári egységet meghaladó gyűjteménye is.

Ugyancsak meghatározó a II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár több, mint 500 000 könyvtári egységet kínáló állománya, illetve az itt elérhető szolgáltatások köre. Városaink könyvtári ellátása kiegyensúlyozottabb, mint a községeké, de ezen a téren sem megnyugtató a helyzet. Vannak olyan városok, ahol korszerű körülmények között, elegendő létszámú könyvtárossal, folyamatosan fejlesztett gyűjteménnyel és széles szolgáltatási körrel rendelkező könyvtárat működtet a fenntartó önkormányzat, de van olyan város is, ahol egyáltalán nem ilyen kedvező a helyzet. Az egy-két könyvtárossal működő városi könyvtárak esetében a könyvtárosok lelkesedése, tenniakarása nem pótolhatja a szakemberhiányt, amely akaratuk ellenére is kihat a szolgáltatások minőségére, végső soron a településen élők esélyeit csökkentve.

Akár elkeseredésre is adhat okot, de ezzel együtt a megoldások fáradhatatlan keresésére is ösztönöz, ha a települési ellátás elemzését tovább folytatjuk, és a kistérségek, kistélepülések statisztikai adatait, az adatok mögött álló valóságot vizsgáljuk.

A megyében 15 kistérség található, nagyon eltérő település- és lakosságszámmal. A tiszújvárosiból kivált mezőcsáti kistérség mindössze 9 településből áll (15 194 lakos), míg az edelényi kistérségben 46 (36 565 fő), a miskolciban 40 (276 927 fő), a kicsinek szintén nem nevezhető encsi kistérségben is 35 (24 294 fő). Ha a kistérségek felől közelítjük meg a könyvtári ellátás helyzetét, igen nagy különbségeket tapasztalunk.

Míg a megyeközpont körüli miskolci kistérség 40 településéből 36-ban találkozzunk könyvtári ellátással, addig az edelényi kistérség 46 településéből csupán 26-ban, az encsi kistérség 35 települése közül csak 15 helyen, a szikszói kistérségben a 23 település közül mindössze 7 helyen beszélhetünk könyvtári ellátásról.

Nagyon rosszak a mutatók az abaúj-hegyközi, az edelényi, az encsi, valamint a szikszói kistérségben. Az éves statisztikai jelentőlapok elemzése során sem vidulhatunk fel. A megye 357 települése közül mindössze 237 helyen működik könyvtár, vagyis az önkormányzatoknak mindössze kétharmada nyújt könyvtári ellátást. Közülük azonban csak 154 könyvtár szerepel a nyilvános könyvtárak jegyzékén, ami kis túlzással a jó színvonalú ellátást jelzi. Valamivel tovább árnyalja a képet, ha az adatok mögé tekintünk, s a jelentőlapok sorait elemezzük.

A könyvtárral rendelkező települések közül 2003-ban szünetelt a szolgáltatás 34 helyen, és nem gyarapította állományát további 31 könyvtár. Így tulajdonképpen 185 település esetében nem beszélhetünk könyvtári ellátásról, ami a települések 52 százaléka. Durva számítással élve, közel 370 000 ember a jelenlegi struktúrában nem jut könyvtári ellátáshoz a lakóhelyén.

Többszörösen hátrányos területek képe rajzolódik ki előttünk, ha ezeket az adatokat kistérségekre vetítjük. Abaúj-Hegyköz 24 települése közül 8-ban van könyvtár, de ebből 2 szünetelt, 2 pedig nem gyarapított 2003-ban. Két városa – Gönc (a lakónépesség száma: 2268 fő) és Abaújszántó (a lakónépesség száma: 3407 fő) – egy-egy könyvtárossal működtetett intézményt, amelyek területi feladatok ellátását már képtelenek vállalni. A Bodrogköz valamennyi települési könyvtára gyakorlatilag vegetál, de nem sokkal jobb a helyzet a szikszói kistérségben sem. Az edelényi kistérség 46 településéből csupán 26 helyen van könyvtár, közülük 11 szüneteltette a szolgáltatását vagy nem gyarapította állományát. Ebben a kistérségben két városi rangú település van, amelyeknek könyvtáraitól számíthatnak segítségre a térségben élők. A sárospataki kistérség 13 könyvtárral rendelkező települése közül 4-ben nem gyarapítottak 2003-ban, vagyis korszerű szolgáltatáshoz aligha jutottak az itt élők. Viszont pozitív a kistérség helyzete abból a szempontból, hogy az oktatási, kulturális centrum szerepét évszázadok óta betöltő Sárospatak sokszínű, minőségi szolgáltatásokat nyújt könyvtári területen is, és a kistérségen belül jól megközelíthető.

A nyilvános könyvtárak jegyzékén szereplő intézmények esetében is van okunk a borúlátásra, hisz közülük 11 szüneteltette szolgáltatását, 8 pedig nem gyarapította állományát 2003-ban. Vagyis várható, hogy 19 könyvtár lekerül a nyilvános könyvtárak jegyzékéről, és ennyivel több település statisztikailag is ellátatlan marad. Jobb esetben a lakosság munkahelye, illetve tanulóhelye pótolja ezt a hiányt, kérdés persze, hogy ez mennyire hatékony megoldás a fenti demográfiai és könyvtári adatok tükrében.

A városok többsége a városkörnyék lakói számára munkahelyet, középfokú oktatási intézményeik továbbtanulási lehetőséget biztosít. Több esetben, de nem mindenkor. Például Ózd, Sárospatak, Sátoraljaújhely vagy Tiszaújváros könyvtára képes szolgáltatásait a település határain túlra is kiterjeszteni, de vannak olyan városok, amelyek alig rendelkeznek jelentősebb állománnyal, mint a nagyobb községek, vagyis szolgáltatási képességük korlátozott. De a könyvtárosok létszámát tekintve végképp megkérdőjelezhető a szolgáltatások kiterjesztésének esélye.

Feltehetjük a kérdést: milyen lehetőségei vannak annak a könyvtárnak szolgáltatás kijánlására, ahol az éves gyarapítási összeg alig haladja meg az évi 500 000 Ft-ot, vagy támogatásokkal éppen csak eléri – a jelenlegi dokumentumárakat ismerve – a bűvös számnak egyáltalán nem mondható egymillió Ft-ot?

A településeken működő könyvtárak 75 százaléka közkönyvtár, 20 százaléka kettős funkciójú, míg öt százaléka ÁMK keretében működik, ami önmagában nem

sokat mond, bár jelzi azt az erőfeszítést, hogy a települések többsége önálló intézmény fenntartására törekszik. Értelmezhető ez az adat úgy is, hogy a könyvtári ellátás fontosnak ítélt szolgáltatás számukra, így van remény arra, hogy erejükhez mérten támogatják fenntartását. Kérdés persze, hogy az „erejükhez mérten” mit takar, mire elég, milyen színvonalú szolgáltatás biztosítható általa, és segít-e az ott élőknek a megmaradásban, az előrejutásban. (A naiv könyvtárosi lélek bízik a könyvek erejében, a tudás hatalmában, a továbblépés igényében...)

További kérdés, hogy adottak-e a korszerű szolgáltatás feltételei a működő könyvtárak esetében? Ennek eldöntésében segít néhány mutató. A megye 237 települési könyvtárából mindössze 66-ban alkalmaznak főfoglalkozású könyvtarost, és ebben a városok is szerepelnek. (Mint írtam, a megyében 23 város van.) Tehát a könyvtárak többsége részmunkaidős, megbízási, vagy tiszteletdíjas, de nem ritkán társadalmi munkában dolgozó könyvtárosokkal igyekeznek szolgáltatást nyújtani.

Technikai ellátottság tekintetében sem lehetünk elégedettek a megye települési könyvtárainak helyzetével. A könyvtárat működtető települések csupán 18 százalékában van használható számítógép a könyvtárban, valamivel kevesebb helyen, mindössze 45 településen lehetséges az internet használata. Mindez annak ellenére, hogy a települési könyvtárak jelentős számban pályáztak az elmúlt években a legkülönbözőbb lehetőségeket megragadva, de sajnos, sok esetben eredménytelenül.

A megyében a települési könyvtárak 40 százaléka csupán egy-két nap van nyitva, de 13 százaléka is csak három-négy nap. A nyitvatartási idő ez utóbbi esetben a napi fél órától 6 óráig terjed. Rendkívül változatos a kép, mint ahogy a települések is rendkívüli változatosságot mutatnak.

A községi könyvtárak 2003. évi gyarapítása átlagosan 231 db volt, ami önmagában elfogadható szám is lehetne, de a mögöttes tartalom már sokat ront az első megítélésen. Sajnos, nem egy esetben a 100 000 Ft-t sem éri el az éves beszerzési keret. Egy beszerzett dokumentum átlagára mindössze 687 Ft volt a községeknél, míg a városoknál ez az érték 1729 Ft. Békés megyében ez a mutatószám 1508 Ft a községek, 1941 Ft a városok esetében. A községekben 1998-hoz viszonyítva közel a duplájára (34 279 000 Ft) emelkedett az állománygyarapításra fordított összeg, ebből háromezerrel több dokumentumot vettek állományba. A legszembetűnőbb eltérés a községeknél tapasztalható. Ez jelzi, hogy a viszonylag elfogadhatónak látszó átlagbeszerzés mögött olcsó, feltételezhetően igénytelenebb feldolgozások beszerzése húzódik meg. Vagyis a rendelkezésre álló pénzből nem lehet egyszerre sokat és értékeset vásárolni. Nyilván itt csupán feltételezésekre hagyatkozhatunk, mert csak a beszerzett dokumentumok összetételének elemzése eredményezhetne valódi értékelést.

A kistelepülések könyvtári ellátása nem új keletű probléma a megyében. A '90-es évek eleje óta lassú leépülésnek lehetünk tanúi, amelynek számos oka van, de mindenképpen az ellátás minőségi romlásával járt. Míg 1990-ben 412 szolgáltatóhely működött a megyében, s a leltárba vett állomány 120 469 db volt, addig 1993-ban már csak 368 szolgáltatóhelyet regisztrált a statisztika, amelyeknek 23 százaléka szünetelt. A leltárba vett állomány negatív csúcsot döntött, mindössze 74 567 db dokumentumot sikerült Borsod-Abaúj-Zemplén megye könyvtáraiba beszerezni.

A lényegesen kisebb területű és lélekszámú Zala megyében 1993-ban 261 szolgáltatóhely létezését regisztrálták, kevesebb, mint 10 százalék szüneteltette szolgáltatását. A leltárba vett állomány darabszáma itt sem ebben az évben volt a

legmagasabb, de nem esett olyan mértékben vissza, ahogy ezt a borsodi adatok mutatták. Míg Zala megyében 1990 és 1999 között mindössze 16-tal csökkent a szolgáltatóhelyek száma, addig Borsod-Abaúj-Zemplén megyében 412-ről 278-ra csökkent, vagyis 10 év alatt 134 szolgáltatóhely szűnt meg. 1993-ban elvileg minden település lakója hozzájutott közvetlenül könyvtári szolgáltatáshoz, 1994-ben viszont jelentősen romlott ez az állapot.

Természetesen nem az a baj, hogy megszűntek az életképtelen, nem gyarapító, szolgáltatást alig nyújtó könyvtárak. A probléma az, hogy nem lépett helyükbe más. A települések jelentős részéről eltűnt a könyvtári szolgáltatás, vele együtt a közösségi színtér, amely az igénykeltés eszközrendszerének része, művelődési, szórakozási, élményszerzési lehetőség, az információközvetítés eszköze. Sajnos, esetenként ott is megszűnt a könyvtár, ahol a lelkes, felkészült könyvtáros igyekezett betölteni hivatását; a helyében űr maradt. Jobb esetben a könyvtári állomány lezárva várakozik jobb sorsára, de van, ahol veszendőbe mentek a könyvek. Ugyan mit érhet az az állomány, amelyet tíz éve nem gyarapítottak, nem „poroltak”, nem forgattak?!

A kistelepülések könyvtári ellátását reprezentáló adatsorok felvonultatásával nem az a célunk, hogy elriasszunk bárkit is vagy netán sajnálatot váltunk ki. Sokkal inkább az, hogy a tényekkel való szembenézést követően, ezek nyomását kihasználva, közös gondolkodás során eljussunk a használható, kivitelezhető és finanszírozható megoldás kiválasztásához. Mert hogy kell megoldást keresnünk, ahhoz nem fér kétség. Nem maradhat ellátatlanul ennyi ember, ennyi település.

Az igények felkeltése, a rég elfeledett szolgáltatások ízének felidézése nem könnyű feladat, bizonyára nem is sikerülhet minden településen. De ahol van igény, ahol gondolnak a jövővel, ahol a településnek nemcsak a múltját siratják, hanem a jövőjében is bíznak, ott kell megoldást találni. De van, amit nem lehet figyelmen kívül hagyni. A borsodi kistelepülések többsége, és a kistérségek egy része sem képes finanszírozni – még felelősségmegosztás esetén sem – azt a szolgáltatást, amire talán igény is lenne. „Ki fizeti akkor a révést?” Nyújt-e valódi megoldást a többcélú kistérségi társulás? Megmaradnak-e a kistelepülések, van-e jövő aombok között? Bizonyára van megoldás, vannak válaszok és vannak alternatívák. Mi most azt látjuk, hogy a holtpontról történő elmozduláshoz megfelelő alapot és támpontot nyújt a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma által megfogalmazott, a 2003–2007 közötti időszakra szóló stratégiai tervben foglalt célmeghatározás, valamint a minisztérium mellett tevékenykedő munkacsoport által kidolgozott *Könyvtári fejlesztési koncepció a községekben, különösen a kistelepüléseken élők számára* című dokumentum. A jogi keretek kialakításához és a finanszírozás kérdéséhez pedig a többcélú kistérségi társulások nyújthatnak segítséget.

„A kistérségi együttműködés a gazdasági és társadalmi szereplők aktivitására épülő nadas fejlesztés térbeli kerete, társadalmi–gazdasági formája. A kistérségi szerveződések lényeges tulajdonsága, hogy a térség gazdasági és társadalmi szereplőinek érdekelismerésére és önmozgására épül. A térség fejlesztése ebből következően a helyi gazdaság és társadalom szereplőinek ügye, akik a terület fejlődését akadályozó problémák és fejlesztési lehetőségek elemzése alapján összehangolt akciókra képesek. Ez nem zárja ki, sőt feltételezi, hogy a fejlesztésekhez külső segítséget is kapjanak (hiszen az összefogások egyik nem is rejtett, hanem nyílt célja további pénzügyi és egyéb erőforrások megszerzése)” – fogalmaz Winkler György.

Borsod-Abaúj-Zemplén megyében az országos átlagot meghaladó számban jöttek létre többcélú kistérségi társulások, és öt kistérségben beemelték a feladatellátás körébe a könyvtári szolgáltatást is. A sárospataki, az ózdi, az encsi, az edelényi és a szerencsi kistérség vállalkozott közös feladatellátásra. A könyvtári feladatellátást illetően más és más úton indult el mind az öt kistérség, bár vannak hasonlóságok. Az ózdi és a sárospataki kistérség a működő könyvtárak tematikai fejlesztését tűzte ki célul, ehhez számos más szolgáltatást csatlakoztatva, tudatos együttműködésre alapozva indított fejlesztést.

Az ózdi Városi Könyvtár a borsodnádasi és putnoki könyvtárral közösen csatlakozott a megyei könyvtár integrált könyvtári rendszerfejlesztéséhez, és a tagkönyvtári modul alkalmazására építve kíván korszerű szolgáltatást nyújtani a térség lakóinak. Putnok és Borsodnádasi alközpontként segíti a területi ellátást, közvetíti az ózdi városi könyvtár és a megyei könyvtár szolgáltatásait a több, mint 75 000 lakosú kistérségben.

Encs és Edelény kistérsége a mozgókönyvtári ellátást választotta, és egy-egy mikrobusz átalakításával teremti meg a kisteleplési ellátás alapjait. Az encsi kistérség öt települése (Csobád, Méra, Szalaszend, Szemere, Abaujkér) közvetlenül a megyei könyvtártól rendelte meg a könyvtári szolgáltatásokat, és mind az öt helyen biztosított a könyvtári szolgáltatások fogadására alkalmas hely.

Szerencs szintén az információtechnológiai fejlesztésére alapozott együttműködést választotta, az információ- és dokumentumszolgáltatás korszerűsítésével kívánja jobb ellátásban részesíteni a kisteleplésen élőket. A felsorolt megoldások eredményességét majd az idő bizonyítja, most még a kezdeti lépéseknél tartanak valamennyien.

A megye további tíz kistérségében nem született közös megoldás, nem emelték a könyvtári szolgáltatás kérdését kistérségi szintre. Az előzőekben vázolt lehangoló kép megváltoztatására, az ellentmondások feloldására többféle megoldás kínálkozik, de a településenként és kistérségenként is eltérő helyzetek más és más megoldást kívánnak.

A halmozottan hátrányos helyzetű, határmenti kistérségek esetében nem hagyható figyelmen kívül, hogy ipari nagyüzem nincs a közelben, élelmiszeri-pari tevékenység csak néhány településen ad munkát, a mezőgazdasági nagyüzemek sem biztosítanak megélhetést az itt élőknek. Vagyis a települések lehetőségei igen csak korlátozottak. Nincs abszolút megoldás, nincs mindenhol és mindenkor üdvözítő eljárás. Tények vannak, problémák, emberek, kérdések, feszültségek, félelmek. Hogy hol sikerül előrelépni és milyen mértékben, az nagyon sok mindenen múlik. Van-e elegendő információ a lehetőségekről, van-e igény az emberekből, lesz-e megfelelő támogatási rendszer, valóban akarjuk-e a helyzet megváltoztatását stb. Tudnak-e eleget a valódi könyvtári szolgáltatásokról, tisztában vannak-e ezek hasznával? Megtettünk-e mindent, hogy megismerjék valódi lehetőségeinket? Valóban sikerül-e minden kisteleplésen kialakítani az internetkapcsolatot? Van-e közösségi szintér, ahol az internet segítségével elérhetővé válhat nagyon sok szolgáltatás?

Megoldás lehet a mozgókönyvtári ellátás, a könyvtárbusz üzemeltetése azokon a településeken, kistérségekben, ahol már közösségi szintér sincs, ahol nem is gazdaságos a könyvtári szolgáltatások fogadására alkalmas tér kialakítása. De vajon gazdaságosan üzemeltethető-e a könyvtárbusz? Van-e pénzügyi fedezete azoknak a településeknek megrendelni a könyvtárbusz szolgáltatásait, ahol 15

százalék fölötti a munkanélküliség, s a legrászorultabb kistérségekben ez a szám meghaladja a 20 százalékot. Kérdések halmaza, amelyek válaszra várnak. A válaszok azonban csak párbeszédnek sokaságával születnek meg, ehhez idő kell, türelem, megértés és okos, higgadt meggyőzés.

A megye könyvtárosai keresik a megoldást. Ezt bizonyította az év elején Sáropatakon tartott zempléni és felvidéki kistelepülések nemzetközi konferenciája is, amely éppen a kistelepülések könyvtári ellátását választotta témájául. A tetterekészséget, egyszersmind szakmai felkészültséget bizonyító előadások azt mutatták, hogy rohanó tempójú világunkban is van esély a megoldásra. Hisszük, hogy gazdaságos és hatékony, ugyanakkor humánus megoldások szülehetnek a jövőben, amelyek a kistelepülések lakóinak az élhető világ lehetőségét nyújtják.

Irodalom

Borsod-Abaúj-Zemplén megye statisztikai évkönyve. 2003. Miskolc, KSH Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Ig., 2004. 454 p.

Könyvtári statisztika 2003. Bp., Könyvtári Intézet, 2004. 160 p.

Venyigéné Makrányi Margit: A könyvtár működésének változó keretfeltételei, jogszabályi keretei, finansziális feltételei. Záródolgozat. 2000. 56 p.

Winkler György: A települési önkormányzatok szerepe a kistérségi fejlesztésben. In: Régió, közigazgatás, önkormányzat. Bp., Magyar Közigazgatási Intézet, 2001. 343–358. p.

Venyigéné Makrányi Margit

Jubileumi jelentés a könyvtárosasszisztens képzésről

A kezdet

Éppen tizenöt éve lesz, hogy megjelent a művelődési ágazati szakmunkásképzésről és a munkaköri szakképzésről szóló 17/1990. MKM rendelet, amelynek nyomán országszerte megindulhatott a könyvtáros asszisztensek képzése. A képzés tantervét, részletes tematikáját, működési rendjét a Könyvtártudományi és Módszertani Központ oktatási osztálya dolgozta ki és boesátotta rendelkezésére mindazoknak a képzőhelyeknek, amelyek vállalkoztak az oktatásra.

A tanterv a képzés célját a következőkben határozta meg:

„Olyan gyakorlati szakemberek képzése, akik a könyvtári-informatikai ismereteket készségszinten tudják alkalmazni a könyvtár-informatikai területeken, akik képesek a hagyományos és a nem hagyományos könyvtári, infor-

mációs munkafolyamatok végzésére. (...) Az itt végzett könyvtárosok elsősorban az üzemszerűen működő nagykönyvtárak kvalifikált részfeladatainak ellátására alkalmasak, valamint a városi, nagyközségi közművelődési, illetve kisebb vállalati szakkönyvtárak megszervezésére, irányítására.

A képzés során a hallgató megfelelő gyakorlatot szerez, továbbfejlődéséhez pedig elegendő elméleti alapot.”

A célok megvalósítását a következő tantárgyak szolgálták:

- *könyv- és könyvtártörténet,*
- *könyvtártan (könyvtárügy, könyvtárpolitika, gyűjteményszervezés, olvasószolgálat, kommunikációelmélet, szervezési–vezetési ismeretek),*
- *dokumentumismeret, bibliográfiai leírás,*
- *könyvtári osztályozás,*
- *számítástechnika, információs rendszerek,*
- *tájékoztató,*
- *olvasásismeret (olvasásszociológia, -pszichológia és -pedagógia),*
- *választható szeminárium (pl. gyermekkönyvtári munka, helyismeret stb.),*
- *könyvtári gyakorlat.*

A képzőhelyek döntő többsége a megyei könyvtárak sorából került ki. Nem volt ez véletlen, hiszen ennek az intézménytípusnak megalapításától kezdve feladatai közé tartozott alap- és középfokon felkészíteni a módszertani hatósugarába tartozó könyvtárak munkatársait.

A tanfolyamok oktatóit minden képzőhely a saját személyi állományából kérte fel, természetesen egyetemi, illetve főiskolai végzettségű, gyakorlott, magas szintű szakmai ismeretekkel és oktatói tapasztalatokkal rendelkező könyvtárosokat. A különböző képzőhelyek képzési gyakorlatának egységesítése érdekében a képzést működtető KMK évente egy alkalommal oktatói értekezletet hívott össze, amelyen a kollégák konzultálhattak az általuk oktatott tárgy központi felelősével, illetve a képzést érintő vélemények, ötletek, javaslatok is ilyen alkalmakkor kerültek terítékre. Hasonló vitafórumon vehettek részt a felkért vizsgálónökök is, ahol alkalmuk nyílt a tapasztalatok kicserélésére, és az esetleges változtatásokra, korrekciókra vonatkozó javaslattételre.

A féléveket minden esetben részvizsga zárta, amelyen központi feladatlapokat töltöttek ki a hallgatók, és az értékelés is a képzési központban, a KMK-ban történt. Egyes tantárgyak jellege megkívánta, hogy a helyi oktató irányítsa a vizsgát (pl. olvasásismeret), vagy gyakorlati jeggyel értékelje a hallgatói teljesítményt (pl. számítástechnika). A tanulmányok befejezéseként záródolgozat elkészítését, valamint záróvizsgát írt elő a tanterv. A képzés félidejében kapták kézhez a hallgatók a záródolgozati útmutatót, mely a dolgozat elkészítésének tartalmi és formai követelményeit tartalmazta. A témaválasztásnál a hallgatói ötletek kaptak preferenciát, a tanácsalanelőzők pedig a tanáraik által javasolt témakörökből választhattak.

Példaként álljon itt néhány téma, illetve tudományterület a debreceni képzőhely (Hajdú-Bihar Megyei Könyvtár) asszisztensképzős hallgatóinak záródolgozataiból:

Könyv- és könyvtártörténet – A környező települések könyvtárainak történetét dolgozták fel többen is 10–15 évre vagy nagyobb időszakra visszatekintve.

Olvasószolgálat – A gyermek- vagy iskolai, esetleg kettős funkciójú könyvtárban dolgozók választottak e területről témát, ezen belül is a gyermekolvasók könyv- és könyvtárhasználatra nevelésének kérdéseivel foglalkoztak.

Tájékoztató – Egy-egy könyvsorozat bemutatása, vagy például személyi, illetve helyismereti bibliográfia összeállítása adta a dolgozat tartalmát.

Az olvasásszociológiai dolgozatok készítői olyan kérdésekre keresték a választ, mint hogy milyen formai és tartalmi jellemzők kapcsolódnak ma a „könyvtár” kifejezéshez, hogyan vélekednek az intézménytípusról a használók és a kívülállók, része-e az olvasóban kialakult könyvtárképeknek minden lehetőség, szolgáltatás, amelyet az adott intézmény kínál.

Az eleinte három, majd két és fél éves képzés befejezését a záróvizsga jelentette, amelyen az a hallgató vehetett részt, aki tantárgyi kötelezettségeinek maradéktalanul eleget tett, és elfogadható záródolgotat készített. A vizsgabizottság tagjai a képző intézmény oktatói voltak, elnökét viszont mindenkor a KMK delegálta. A hallgatók a központilag kiadott 26 tétel valamelyikéről referáltak. A záróvizsga érdemjegyet a bizottság a hallgató szóbeli felelete, a képzés időtartama alatt szerzett részosztályzatai, valamint záródolgozata alapján állapította meg. Ezt követően állította ki az Országos Széchényi Könyvtár a könyvtárosasszisztens végzettséget igazoló bizonyítványt.

Értéknövelő megoldást jelentett, hogy az asszisztensképzőt végzetek számára néhány éven keresztül kedvező lehetőségek nyíltak a felsőoktatásban való részvételre: a jeles, esetleg jó eredménnyel végzetek felvételi beszélgetéssel juthattak be több tanárképző főiskola informatikus-könyvtáros szakára.

Új koncepció

A fentebb bemutatott tematika és a hozzá kapcsolódó differenciált képzési tartalom rövid ideig maradt érvényben. A 17/1990-es MKM rendeletet 1995-ben hatályon kívül helyezték, s ezzel – bár továbbra is mutatkozott volna iránta igény – az OSZK–KMK által irányított könyvtárosasszisztens képzés megszűnt. A helyére lépett 10/1995-ös, szintén MKM rendelet 52 8422 01 kódszámmal az Országos Képzési Jegyzékbe iktatta a könyvtárosasszisztensek képzését, vizsgálószervezőként pedig az Országos Közoktatási Szolgáltató Iroda lépett a KMK helyébe.

A képzés célját a munkaterület leírásában találjuk. Eszerint:

„A könyvtáros asszisztens (...) munkáját az adott munkaterületeken tevékenykedő okleveles könyvtárosok irányítása mellett végzi és ellátja a könyvtári tevékenység legkülönbözőbb munkaterületein a dokumentummal és szolgáltatásával kapcsolatos (...) könyvtárkezelési rutinfeladatokat, adminisztratív, könyvtártechnikai feladatokat.”

Az új rendeletben közzétett hivatalos képzési tematika nemcsak céljában tér el jelentősen az előzőtől, hanem tartalmában és követelményrendszerében is. Készítői kizárólag a részfeladatok ellátására való felkészítésre koncentráltak. Ezért elhagyták a szemléletalakító könyvtártörténetet, a szakmai biztonságérzetet adó ol-

vasásismeretet, a kölcsönző pultnál is szükséges tájékoztatási alapismereteket, a speciálkollégiumokat, és szükségtelennek ítélték a rendszerező készséget és kreativitást fejlesztő záródolgozatot is.

A hivatalos tematikát alapul véve az alábbi tantárgyakból épült fel a tananyag:

- Dokumentumismeret,
- Formai feltárás,
- Gyűjteményszervezés,
- Könyvtári osztályozás,
- Könyvtárta,an,
- Olvasószolgálat,
- Raktározás, állományvédelem,
- Számítástechnika.

A tananyag részét képezte a fentiekén kívül a könyvtári gyakorlat, amelyet valamely nagykönyvtárban kellett elvégeznie a hallgatónak.

A lényegesen szerényebb tematika és követelményrendszer értelemszerűen rövidebb – általában 9-10 hónapos – képzési időt igényelt.

A záróvizsga a hivatalos vizsgaszabályzatnak megfelelően három részből állt: egy központi írásbeliből, amelynek anyaga a mindenkor kulturális minisztérium könyvtári osztályának jóváhagyását követően az OKSZI-ból érkezett; egy gyakorlati vizsgából, amelynek anyagát három változatban a képző intézmény oktatói állították össze, és a vizsga elnökének nyújtották be jóváhagyás végett; végül egy szóbeli vizsgából, központi tételjegyzék alapján. A vizsga elnökét a Művelődési és Közoktatási Minisztérium, később a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, egyik tagját az Országos Közoktatási Szolgáltató Iroda, másik tagját pedig a képző intézmény delegálta.

A képzőhelyek nem fogadták osztatlan lelkesedéssel az új rendeletben megfogalmazott képzési tartalmakat. Mind a fővárosban, mind pedig a megyei könyvtárak tanfolyamain ugyanis változatlanul jelentős számban vettek részt egyszemélyes könyvtárakat működtető kollégák, akiknek a munkájához ez a karcsúsított ismeretrendszer nem nyújt megfelelő felkészítést. Ezért aztán az oktatók elkezdték visszacsempészni a tematikákba a korábban száműzött ismereteket. Újra megjelentek a könyvtártörténeti stúdiumok, a tájékoztató munka alapismeretei, a gyermekkönyvtári tevékenység specialitásai, és az olvasószolgálat tantárgy sem kizárólag az adminisztrációs teendőkről szólt.

Egyre inkább problémát jelentett az is, hogy bár a képzési tematikák időről-időre látszólag megújultak (16/1994. MKM rendelet; 9/2002 NKÖM rendelet), mégsem tartottak lépést a könyvtárügyben lezajló markáns változásokkal. Gondoljunk csak az 1997-es CXL. számú kulturális alaptörvényre, amely többek között újrafogalmazta a nyilvános könyvtárak kritériumait és alapfeladatait, megújította a szakmai terminológiát, és gyakorlatilag átalakította, újjászervezte a hazai könyvtári rendszert. De nem csak a törvény megjelenése hozott változásokat az elmúlt időszakban a könyvtárak életébe. Az elektronika, a számítógépek használatának általánossá válása átalakította a könyvtári gyakorlat szinte minden területét. Érinti a gyűjteményszervezés elveit és gyakorlatát, a dokumentumok feldolgozásának kérdéseit, a tájékoztató munka eszköztárát és metódusait, az állományvédelmet, és csak reménykedhetünk, hogy azokra a területekre, ahol nem kívánatos vendég – a közvet-

len emberi kapcsolatok szférájára gondolok – nem szívárogo be a kelletténél nagyobb mértékben.

Nos, a megváltozott szemlélet, a jelentősen átalakult gyakorlat vajmi kevésbé tükröződött az 1995-ben megfogalmazott, s majd' egy évtizedig változatlan vizsgátelekben. Hiányzott a korszerű tananyag is. A korábban a középfokú könyvtári szakemberképzésben eredményesen használt tankönyv, *A könyvtár kezelése* legfrissebb kiadása 1990-ben jelent meg. A képzésben részt vevő hallgatók így szinte kizárólag a (nem mindig megbízható) órajegyzeteikre voltak utalva. A vidéken, kistelepüléseken élők számára ugyanis csaknem megoldhatatlan problémát jelentett hozzáférni a korszerű szakirodalomhoz, nyomtatott és elektronikus formában egyaránt. Az új, modern szemléletet és gyakorlati tudnivalókat közvetítő tankönyv elkészítése tehát egyre inkább megkerülhetetlen, rendkívül sürgető feladattá vált.

A gondok, problémák sokasodtak tehát, a képzőhelyek pedig egyre inkább magukra maradtak a megoldások keresésével, újító ötleteikkel. A KMK által összefogott asszisztensképzés megszűnésével ugyanis a közös oktatói fórumok is megszűntek, nem volt lehetőség a szervezett véleménycserére, az együttes gondolkodásra. Egyre inkább hiányoztak azok a személyes kapcsolatok is, amelyek a képzést irányítók, illetve végzők között a rendszeres találkozások során kialakultak, és amelyek egyben a szakmai fejlődést is inspirálták.

Az oktatási osztály munkatársai több ízben pályázati úton próbáltak az asszisztensképzés támogatására, megújítására megoldásokat találni. 1999-ben például pályázat készült egy oktatói program indítására, amelynek célja a középfokú könyvtári szakemberképzést végző oktatók módszertani felkészítése volt. Egy másik pályázat a képzés új, korszerű tankönyvének elkészítését célozta meg. Ennek megvalósítása azonban már az időközben megszűnt KMK jogutódjára, a Könyvtári Intézetre maradt.

Együtt a Könyvtári Intézettel

A Könyvtári Intézet oktatási osztályának javaslatára a tananyag elkészítésének koncepciója több tekintetben is változott az eredeti elképzelésekhez viszonyítva. Egyetlen, az asszisztensképzés teljes anyagát magába foglaló tankönyv helyett sorozat indult *Az iskolarendszeren kívüli könyvtári szakképzés füzetei* címmel, melyben a különböző témakörök (tantárgyak) ismeretanyaga adja egy-egy füzet tartalmát. (Így valamely témakör anyagának elavulása esetén nem szükséges mindig a teljes tankönyv javított kiadását elkészíteni!) A másik lényeges eltérés a korábbi tankönyvek anyagától abban jelentkezett, hogy a sorozat füzetei tartalmukban túlléptek a középfokú szakmai ismeretanyagon, és megcéloztak egy magasabb szakmai szintet is egy új, egyelőre csak a tervekben létező képzési forma számára. A sorozat ezáltal alkalmassá vált a kisebb könyvtárakban könyvtárosi teendőket ellátó – például egyszemélyes könyvtárakat vezető – kollégák szakmai felkészítésére is.

A 2001-ben indult, ma már 15 kötetből álló, még nem lezárt sorozat elindítása jelentette a kezdetét annak a műhelymunkának, amely azóta is komoly tartalommal tölti meg a Könyvtári Intézet oktatási osztálya és a képzőhelyek együttműködését. Ismét rendszeressé váltak az oktatói munkaértekezletek, amelyeken je-

lenleg 14 képzőhely munkatársai vesznek részt. A közös munka eredményeként sikerült megfogalmazni és kijelölni a képzés tartalmi hangsúlyait, egységesíteni az oktatás, valamint a számonkérés metodikáját és formáit.

Az oktatói fórumokon lezajlott viták nyomán született meg a javaslat a képzés tematikájának megújítására, amelyet aztán a 11/2004. NKÖM rendelet megjelenése tett hivatalossá. Ez a tematika már az 1997. évi CXL. törvény előírásainak szellemében készült, s figyelembe veszi mindazokat a változásokat, amelyek a jelenlegi könyvtári rendszert, valamint a könyvtári munka gyakorlatát jellemzik. Fontosnak tartja például, hogy a nem csak a könyvtárosok, de az asszisztensek is ismerjenek legalább egy könyvtári integrált rendszert, sőt használni is tudják annak moduljait. Nagy hangsúlyt fektet a hallgatók kommunikációs készségeinek fejlesztésére is. A munkaterület jellemzőit differenciáltan fogalmazza meg:

„A könyvtárosasszisztens a különböző típusú (...) különböző munkaszervezetű (...) különböző nagyságú (...) továbbá különböző gépesítettségi/automatizáltsági fokkal bíró könyvtárakban (...) a könyvtáros közvetlen irányítása mellett végzi munkáját, mellyel hozzájárul a könyvtár alapvető céljainak megvalósításához, a használók információval, dokumentumokkal való ellátásához. Feladatait megfelelő szintű általános és szakmai műveltség, kommunikációs kultúra birtokában látja el. Magatartásában érvényesül annak tudata, hogy a könyvtárba látogatók számára gyakorta ő személyesíti meg magát az intézményt...”

A rendelet a korábbi jól bevált hivatalos számonkérési formákat (írásbeli, gyakorlati és szóbeli záróvizsga) változatlanul hagyta. A záróvizsgák elnökét a NKÖM könyvtári osztálya jelöli ki, a vizsgaszervezés feladatait viszont a Magyar Művelődési Intézet vette át az Országos Közoktatási Szolgáltató Irodától. (Zárójelben kívánkozik ide, hogy a képzés címzettjeinek megnyugtató és konszenzust kiváltó elnevezésével ez a jogszabály is adós maradt. Jelenleg háromféle titulus kering a szakmai köztudatban, valamint a jogszabályokban: *könyvtáros asszisztens; könyvtárosasszisztens; könyvtári asszisztens*. Érdemes lenne egyszer a szemantikai és szakmai érvek felsorakoztatásával döntést hozni ebben a kérdésben is!)

A rendelet megjelenésének egyenes következménye a szintén műhelymunkában kidolgozott új szóbeli tételSOR, amely a korszerű tartalmak számonkérésén túl a vizsgázó elméleti és gyakorlati ismereteinek bemutatására is lehetőséget nyújt. A tételek mérete arányos és sikeresen elkerülők a korábbi tartalmi átfedéseket is.

A jövő

A könyvtáros asszisztens képzés iránti érdeklődés változatlanul intenzív, sőt az 1/2000. NKÖM rendelet megjelenése óta – amely a könyvtári szakemberek szervezett továbbképzéséről rendelkezik – növekvő tendenciát mutat. Korábban az intézményekben lezajló fluktuáció következményeként jelentkeztek újabb és újabb, szakképesítéssel még nem rendelkező könyvtári alkalmazottak. Ma egyre több a képzőhelyeken a diplomás hallgató, aki (legtöbbször pedagógus-)diplomá-

ját készül ebben a formában kiegészíteni. Főleg könyvtárostanárok, tanszéki könyvtárosok, kettős funkciójú könyvtárak munkatársai választják ezt a képzési formát. Egyre többen jelentkeznek az asszisztens tanfolyamokra a megyei, illetve fővárosi munkaügyi központok közvetítésével munkanélküli fiatalok is. Ma már azonban csak akkor számíthatnak a munkaügyi központ anyagi támogatására, ha akkreditált intézményben végzik tanulmányaikat. Ez újabb kihívást jelent a képzőhelyek számára. Az intézményi akkreditáció előkészítése rengeteg időt és hatalmas energiákat igénylő munka, amely azonban várhatóan rövid időn belül megtérül. Az utóbbi időben ugyanis a felnőttképzéshez kapcsolódó pályázatok szinte kivétel nélkül csak az akkreditált intézményeket szólítják meg. Képzőhelyeink közül jelenleg a békéscsabai Békés Megyei Könyvtár és a kecskeméti Katona József Könyvtár rendelkezik intézményi akkreditációval, továbbá folyamatban van a debreceni Méliusz Juhász Péter Megyei Könyvtár akkreditálása is.

Ezt a jubileumi jelentést a kezdetek, a múlt megidézése inspirálta. A múltat azonban legtöbbször a jövő teendőinek megfogalmazásához szoktuk segítségül hívni. E teendőket pedig a képzés folyamatos korszerűsítésében, tartalmi gazdagításában jelölhetjük meg. A szakma, főleg a gyakorló könyvtárosok visszajelzései, a tanfolyamra történő folyamatos jelentkezések megerősítenek bennünket abban, hogy őriznünk és gyarapítanunk kell azokat az értékeket, amelyeket a könyvtári szakemberképzésben ez a forma képvisel.

Papné Angyal Ágnes

Az iskolai könyvtárak szerepe az olvasóvá válás folyamatában

2000-ben, illetve 2003-ban készített kérdőíves felmérések alapján azt próbálom megvizsgálni (a lehetőségekhez mérten), mennyiben befolyásolhatja az iskolai könyvtár a gyerekek és a fiatalok olvasási szokásait. E célból különböző nevelési módszereket alkalmazó iskolák könyvtáraiba látogattam el.

Olvasási szokások változása

Olvasási szokásokról abban az esetben beszélhetünk, ha a rendszeresség megszakadása hiányérzetet kelt. Vitathatatlan tény, hogy a könyv szerepe nagy mértékben megváltozott napjainkra. Az azonban, hogy miképpen viszonyulunk a könyvhöz, az olvasáshoz főként gyermekkorban dől el. Nem szeretnék elkalandozni abban az irányban, miként befolyásolja az informatika a könyvolvasás sorsát, csupán néhány apró észrevételt tennék ezzel kapcsolatban. A számítógépek nagymérvű elterjedése eleinte a papíralapú információhordozók kiszorulását látottak alátámasztani, de később kiderült, hogy a különböző szövegszerkesztőkkel

előállított írások is mind-mind papírra kerülnek. Ebből következik, hogy a technikai átalakulás nem feltétlenül abból áll, hogy az egyik forma szükségszerűen felváltja a másikat, és feledtetni az előzőt. A lényeg sokkal inkább a szövegalkotás technikáján, illetve a szöveg hordozójának anyagán van, amely átalakulás minden eddiginél számottevőbb volt. Gondoljunk csak a kódexek, valamint a digitalizált szövegek merőben eltérő megjelenési formáira.

Az olvasástanítás módszertana

Az olvasóvá válás folyamata természetesen az olvasás elsajátításával kezdődik. Ennek ma már többféle módja lehetséges, amelyekhez különböző tankönyvsaládok állnak rendelkezésre. Már az 1978-as tanterv tervezési időszakában öt kísérleti programot kezdeményeztek az olvasástanítás korszerűsítésére. Módosították a hangoztató, elemző-összetevő módszer egyes elemeit. A különböző nézeteknek megfelelően az olvasástanítási módszereket három csoportba sorolhatjuk:

1. Szintetikus módszer, amely a betűk tanulásából indul ki, és összeolvasásuk által jut el a betű → szótag → szó → szöveg olvasásáig.
2. Globális módszer, ez a szavak optikai képéhez kapcsolja a jelentést. Ezután a szóképekből hangoztatás útján leválasztja a betűt, majd a már tanult betűket összerakja.
3. A két módszer különböző kombinációi, pl.: először tanulják a betűket, ezután térnek rá a szóképekre.

Az olvasástanításnak egyértelműen az a célja, hogy a tanulók (csak leckét kötelezően olvasó) passzív olvasóból aktív, műértő olvasókká váljanak. Ez akkor valósulhat meg, ha igazán értik, érzékelik a szavak értékét. Az olvasás igénye a kíváncsiságból fakad, ezért a legfőbb feladat: felkelteni a gyermek érdeklődését az olvasás, a könyvek iránt. Rá kell vezetni őket arra, hogy az új ismeretek birtokbavételének egyik lehetséges eszköze a könyv lehet. Az olvasásban elért sikerélmény újra olvasásra serkenthet.

Az iskolai könyvtárak szerepe

Az első lépések az osztálykönyvtárnál kezdődnek, amelyet saját könyvekből is ki lehet alakítani. Ezután személyes példaadással, majd taneszközként használva lehet a gyermekek kölvhöz való viszonyát befolyásolni, hiszen nyilvánvaló, hogy az a tanuló jut el az iskolai könyvtárba, aki szükségét érzi annak, hogy olvasson, könyvet kölcsönözzön. Az olvasási szokások kialakulásában viszont már a könyvtárosé a főszerep. Nyitottnak kell lennie a gyerekek problémái iránt. Élményeiket, esetleg kudarcaikat meghallgatva, újabb és újabb színvonalas olvasmányokat ajánlva célszerű őket rávezetni az olvasás élményére. Itt jegyzem meg, hogy sokkal szerencsésebb megoldásnak látszik olyan tanár alkalmazása, aki „csak” a könyvtárral foglalkozik, esetleg két szakos kollégájával szemben, aki ezt a tevékenységet csupán kiegészítésképpen, nagyon csekély nyitvatartási időben végzi. Elengedhetetlen azonban a szaktanár és a könyvtáros együttműködése. Kí-

vánatos az lenne, ha a tanárok könyvtárhasználati órák sorozatát terveznék meg a tanórákhoz kapcsolódva, esetleg egy-egy tananyag befejezésekként (tapasztalataim szerint ezen órák megtartása eléggé esetleges, sok esetben el is marad). Így a tanulók az egyszerűtől (osztálykönyvtár) az összetett (iskolai könyvtár) felé haladva jutnának el a könyvek birodalmába. A könyvek munkáltató használatára épülő tanórákat így lehetne az önálló ismeretszerzési készség szolgálatába állítani. Szükséges lenne, hogy valamennyi tantárgy oktatásának tervezésében megfogalmazódjék a könyvtárhasználatra való nevelés feladata. Fontos pedagógiai cél, hogy az olvasást ne csupán ismeretközvetítő tanulási tevékenységként kezeljük. A problémamegoldó olvasás abból áll, hogy a tanuló nemcsak az írásmű tartalmának egyszerű elemzésére törekszik, hanem a tanuláshoz kapcsolódó ismeretközlő irodalom használatát is megtanulja. Ennek megtanításában nagyon jó eredményt lehet elérni különböző olvasás programokkal:

- a tankönyv szövegét különböző szempontok szerint dolgozzák fel,
- egy-egy gondolat továbbvitele, átgondolása, új szempontok szerinti rendezése,
- egy-egy témához bibliográfia összeállítása.

E feladatok megoldásának azonban elengedhetetlen feltétele, hogy a könyvtárban minden megtalálható legyen, amire a tanulónak szüksége lehet, ugyanakkor a feladat megoldása kivitelezhető legyen. A könyvtár használatára, ezen belül a katalógus, a kézikönyvek megismerésére a könyvtárhasználati óra keretén belül kerülhet sor. Az olvasási szokások kialakulásában sarkalatos pontnak tartom a kötelező olvasmányok megválasztását. Egy-egy, az olvasó ízlésvilágával nem megegyező, rosszul megválasztott kötelezően elolvasandó könyv ronthatja a tanuló viszonyát az olvasáshoz. Előfordulhat, hogy e benyomásokat követően hosszú ideig elveszti érdeklődését a könyvek iránt. Természetesen a gyermek még nem tud eligazodni az olvasmányok, regények megválasztásának útvesztőiben, de mégis célravezetőbb kötelező olvasmányok helyett ajánlott irodalom felsorolása. Így a pedagógus által kiválasztott művek közül azt olvashatná el a tanuló, amelyikhez kedvet érez, amilyen megfelel az olvasói beállítottságának.

Az iskolai könyvtárak feladatai:

1. naprakész feldolgozottság, a művek életkori–tárgyi csoportosítása;
2. a könyv, szövegrész tantárgyhoz való kapcsolódásának megjelölése, ajánlása;
3. a könyvtári visszakereshetőség biztosítása;
4. könyvtári szolgálatok tervezése, alkalmazása.

E feladatok teljesítése azonban nem minden iskolai könyvtárban megoldható. Nehéz ilyen szolgáltatásokat elvárni ott, ahol a könyvtárban a tárgyi feltételek nem adóttak. Azonban a könyvek használatát, az olvasás megszerettetését mindenképpen elérendő célként kell kitűznünk magunk elé. Az iskolai könyvtárak nagy előnye a tanulók számára, hogy a kisebb térben könnyebb eligazodni, könnyebben megközelíthetőek, itt begyakorolhatják a többi könyvtárban betartandó szabályokat, vagyis megtanulhatják a könyvtárhasználatot. Így a későbbiekben, ha nagyobb könyvtárat keresnek fel, nem fog gondot okozni pl. a katalógushasználat stb.

Különböző iskolák, különböző könyvtárak

A vizsgálat során két hagyományos¹, egy Montessori- és egy Zsolnai-módszerrel oktató általános iskola könyvtárába látogattam el. Néhány alapvető különbséget fontosnak tartok kiemelni, hiszen a könyvtár mindenképpen az oktatási intézmény részét képezi, így annak nevelési elveivel összhangban kell működnie.

Zsolnai pedagógia alapelvei:

- A nyelvi, irodalmi és kommunikációs nevelés programja 13 éves kutatómunka eredménye.
- Alternatív tantervvé a 122/1984. (MŰV.K.16.) MM számú utasítás nyilvánította.
- A nevelési kísérletet 1971-ben indították Kaposváron. A kísérleti osztályba járó tanulók 80 százaléka hátrányos helyzetű volt. A tanulók felzárkóztatása mellett a tehetséggondozást tűzték ki célul, amelyet a képességfejlesztéssel kívántak megvalósítani.
- Az egyéni képességekhez tanári differenciálással, bontott csoportokba való oktatással igazodnak.
- A képesség- és tehetségfejlesztés legfontosabb feltételének ítélik az egészséges életvitelre nevelést, az egészséges életmód kialakítását.
- A program önálló tanulásra, ismeretszerzésre ösztönzi a gyerekeket. Zsolnai az eddigi pedagóguscentrikus észjárással szembe helyezi a tanuló személyét, őt állítja a középpontba. A pedagógusszerep módosul, a tantárgyakban gondolkodó tanárok helyébe művelt, alkotó pedagógusok lépnek. A cél-tananyag és követelményrendszer alkotja a program tantervét, amely a tanítási programmal együtt adja a pedagógiai programot. A tanterv 6–10 éves diákoknak készült, és öt fő blokkból áll:
  - a szükségletek fejlesztése,
  - a képességek fejlesztése,
  - a pozitív viszonyulások megerősítése és kiépítése,
  - az énkép fejlesztése,
  - a világgép fejlesztése.

Montessori pedagógia alapelvei:

- A mindennapi élet zavartalanságának feltételei, mások tiszteletben tartása, mások egyedi tulajdonságainak elfogadása.
- Nincs érdemjegy, rövid távú terveket is magába foglaló helyzetelemzés használatos.
- Az oktatási módszereket a gyermek személyisége, értelmi szintje, érdeklődése határozza meg.
- A gyerekek számára előkészített környezet azt kívánja szolgálni, hogy szabadon, tetszés szerint választhasson, pl. a nyitott polcon az eszközök között. Ez a választás szabadsága, amelynek során a gyermek újabb és újabb döntési helyzetbe kerül. Szabadon dönthet, amiért azonban a későbbiekben felelősséggel tartozik. Lényeges szempont még, hogy az életkorának megfelelően

---

1 Stromfeld Aurél és Fekete István Általános Iskola

minél több feladatot vállaljon a gyerek. Ebben a pedagógusnak csak közvetítőként kell szolgálnia a tananyag és a gyermek között. A tanuláshoz szükséges időt minden gyermek maga határozza meg, csak a minimális feladatmennyiség előírt.

- A követelményeket tematikus egységek formájában műveltségterületenként határozzák meg, azt a szintet megjelölve, ami után a gyermek tovább haladhat tanulmányaiban.
- A követelményszintek különböző időintervallumokban valósulhatnak meg, a gyermek fejlődési ütemének megfelelően.
- Az iskolában nincs osztályismétlés az esetleg lemaradó diákokra külön gondot fordítanak.

A kérdőívet 242, 12–18 éves tanuló töltötte ki. A válaszokat kiértékelve és százalékban kifejezve a következő táblázatokban szemléltetjük:

„Mióta jársz könyvtárba?”

Iskola megnevezése	Kevesebb, mint egy éve	Több, mint egy éve	Nem jár
Stromfeld A.	7%	36%	57%
Fekete I.	16%	43%	42%
Montessori	17%	50%	33%
Zsolnai	15%	41%	41%

„Miért szeretsz könyvtárba járni?”

Válaszlehetőségek: a: mert szeretem a könyveket; b: mert szeretem a könyvtár hangulatát; c: mert otthon nem tudok nyugodtan olvasni; d: mert itt találkozhatok a barátaimmal; e: mert új könyveket kölcsönözhetek.

Iskola	a	b	c	d	e
Stromfeld A.	14%	9%	0%	21%	45%
Fekete I.	29%	17%	2%	14%	42%
Montessori	29%	17%	4%	8%	58%
Zsolnai	48%	20%	2%	8%	52%

„Milyen típusú könyveket szeretsz?”

Válaszlehetőségek: a: szépirodalom; b: mesekönyv; c: állatos könyvek; d: történelmi olvasmányok; e: ifjúsági regények; f: képes szórakoztató könyvek; g: egyéb ismeretközlő könyvek.

Iskola	a	b	c	d	e	f	g
Stromfeld A.	9%	2%	21%	29%	36%	25%	21%
Fekete I.	12%	2%	29%	30%	47%	24%	46%

Iskola	a	b	c	d	e	f	g
Montessori	33%	8%	29%	21%	42%	37%	9%
Zsolnai	34%	5%	43%	33%	44%	23%	21%

„Mivel töltöd legszívesebben szabadidődet?”

Válaszlehetőségek: a: tévé, videó; b: számítógép; c: könyvolvasás; d: kirándulás; e: sportolás; f: zenehallgatás; g: egyéb.

Iskola	a	b	c	d	e	f	g
Stromfeld A.	71%	55%	25%	14%	55%	75%	31%
Fekete I.	63%	34%	25%	23%	46%	66%	59%
Montessori	42%	58%	25%	37%	71%	58%	17%
Zsolnai	70%	43%	33%	33%	52%	66%	37%

A kérdésekre adott válaszokat feldolgozva a következő különbségeket tartom fontosnak kiemelni:

- Legtöbben a Montessori iskolába járó tanulók látogatják az iskolai könyvtárat, a legkevesebben a Stromfeld iskola tanulói.
- Legtöbben azért szeretnek könyvtárba járni „mert szeretik a könyveket”, ezt a választ a Zsolnai iskolába járó gyerekek közül adták a legtöbben, a legkevesebben a Stromfeld iskolába járó társaik.
- Ízléstípusonként is jelentős az eltérés a különböző iskolák tanulói között. A szépirodalmi könyveket legjobban a Zsolnai iskolába járó gyerekek szeretik, legkevésbé a Stromfeld iskola tanulói.
- Legtöbb gyerek (a Montessori iskola diákjait kivéve) televíziózással tölti legszívesebben szabadidejét, a legkevesebben válaszolták, hogy a könyvolvasást tartják a legjobb időtöltésnek.

A különbségek is mutatják, hogy a nevelési módszerek különbözősége maga után vonja a könyvtárhasználati szokások különbözőségét is. Ez, úgy tűnik fel, egyenes arányban van e különbség mértékével, hiszen a legszembetűnőbb az eltérés a hagyományos (Stromfeld) és a Montessori iskola tanulóinak válaszai között. Ahogyan a könyvtár működése is jelentős mértékben eltér ez utóbbi iskola esetében. A két hagyományos tantervvel oktató iskola könyvtárának működése nagyon hasonló. A tananyag elsajátításához, valamint mélyebb tanulmányozásához szükséges ismeretterjesztő művek, kötelező olvasmányok, kézikönyvek kötetei találhatóak mindkét könyvtárban. Lehetőség van továbbá videofilmek megtekintésére is. A könyvkölcsönzés meghatározott nyitvatartási időben történik (beleértve a Zsolnai iskolát is), hiszen mindhárom esetben többszoros tanárok látják el a könyvtárosi teendőket. Könyvtári órákra előre egyeztetett időpontban kerülhet sor.

A Zsolnai módszerrel tanító iskola könyvtára főként felszereltség tekintetében tér el az előzőektől. Gondolok itt a tanulók által is használható számítógépekre, folyóiratokra, a könyvek mennyiségére. Ebben az iskolában a tananyag szerves részét képezi az olvasás tantárgy keretén belül a könyvtárhasználati óra. Ezeket az

órákat valóban meg is tartják, és a megadott anyagrészt el is sajátítják a tanulók. Már első év második félévétől kezdődően heti rendszerességgel könyvtárhasználati órákon vesznek részt. Fokozatosan bővülő ismereteket szereznek nemcsak a könyvek, hanem a könyvtárak használatáról is. Így számukra a könyvtárlátogatás megszokott tevékenység, amelynek során nemcsak látogatják, hanem használják is a könyvtárat.

A fent említett három iskolától merőben eltérően működik a Montessori iskola könyvtára. Ebben az iskolában a könyvtár központi helyen van. Innen nyílnak a tantermek és minden más helyiség. Így a tanulóknak természetes közeg a könyvtár, akarva-akaratlanul is meg kell fordulniuk itt nap mint nap. A könyvek szabadpolcon vannak, bármikor levehetőek és használhatóak. Az iskolákban tett látogatásaim során én nem láttam olvasni gyereket, de a magyar tanár elmondása alapján (külön könyvtáros nincs) a célnak megfelelően használják a könyvtárat. Sok olyan feladatot kapnak, amelyek megoldásához valóban olvasni kell. Jó megoldásnak látszik, hogy a könyvtár rendjéért ők maguk felelősek, így mindenki kapcsolatba kerül a könyvvel, ha máskor nem is, akkor, amikor a helyére teszi. Nem kell továbbá a könyvtáros munkaidejéhez alkalmazkodniuk, bármikor használhatják a könyvtárat. Még a hagyományos iskolák tanulói esetleg el sem jutnak a könyvtárig², addig ez utóbbi iskolában ez elképzelhetetlen, éppen a helyi adottságok következtében.

Következtetések

Leszögezhetjük, hogy az iskolai könyvtárakra jelentős szerep hárul az olvasás, a könyv megszerettetésének folyamatában. Bár a könyvtárak közötti különbség esetenként igen nagy, a cél azonban egy: a felnövekvő nemzedéknek átadni az olvasás élményét, amely semmi mással nem pótolható vagy helyettesíthető.

Felhasznált irodalom

- Arató Ferenc: Az olvasás pedagógiája. Bp., Akadémiai K., 1991.
Halász László (szerk.): Vége a Gutenberg galaxisnak?. Bp., Gondolat K., 1985.
Kurucz Rózsa: Montessori pedagógia. Veszprém, Nodus, 1995.
Pukánszky Béla, Zsolnai Anikó (szerk.): Pedagógiák az ezredfordulón. Bp., Eötvös József K., 1998.
Sípos Lajos (szerk.): Irodalomtanítás I. Bp., Tankönyvkiadó, 1994.

Kelemenné Farkas Zsuzsa

---

² Megjegyzem, a Fekete István Általános Iskola könyvtára külön épületben működik.

Az enyingi Vas Gereben Városi Könyvtár állományalakítási gyakorlata*

Mivel egy könyvtár funkcióit, állományalakítási stratégiáját – és ezzel összefüggésben gyűjtőkörét is – meghatározza az a környezet, az a társadalmi közeg, amelyben működik, néhány szót szólnék Enyingről, amely a megye kevésbé ismert települései közé tartozik.

Fejér megye déli peremén helyezkedik el a közel 7200 lakosú Enying. Az 1992-ben várossá lett település a Mezőföldi Kistérség központja, és bár központi szerepet tölt be az egészségügy, az oktatás és a kultúra területén, külső megjelenésében, infrastruktúrájában és intézményrendszerében még ma sem igazán város. A várossá válás óta az egyetlen változás, ami pozitív irányba hat, hogy 1996-ban az általános iskola keretein belül működő levelező gimnázium nappali tagozatos képzéssel bővült. (Tizenhét év után indult újra a nappali tagozatos középfokú oktatás.) A fejlődés következő állomása a gimnázium önállóvá válása és új épületbe költözése volt 2000-ben. A gimnázium mellett két általános iskola működik a városban. Mindhárom oktatási intézmény birtokol könyvgyűjteményt, de egyik sem feltárt, nem rendelkezik megfelelő könyvtári helyiséggel. Hasonló a helyzet a rendelőintézet orvosi könyvtárával is. Mivel a városban egyetlen munkahelyi, intézményi és iskolai könyvtár sem működik maradéktalanul rendeltetésszerűen, minden felmerülő igény kielégítése a városi könyvtár feladata.

Városunk rövid bemutatása után néhány szóban – távirati stílusban – szeretném ismertetni a legfontosabb tudnivalókat intézményünkről. A könyvtár a város központjában, az iskolák közelében helyezkedik el. A felnőtt- és a gyermekkönyvtár egy épületben működik, de fizikailag teljesen elkülönülten. A felnőttek a hét hat napján, a gyermekek a hét öt napján vehetik igénybe a könyvtár szolgáltatásait. Három 8 órás és egy 4 órás munkaidejű könyvtáros látja el a feladatokat.

A központi könyvtár két fiókkönyvtárt működtet. Mind a leshegyi, mind a balatonbozsoki településrész könyvtára hetente egyszer tart nyitva. Az utóbbi néhány hónapja szünetel, jelenleg folynak a tárgyalások további sorsáról.

A Vas Gereben Könyvtár – a dunaujvárosi könyvtárhoz hasonlóan – fiatal könyvtár, 1953-ban alapították, így állományában nincsenek muzeális értékű, régi könyvek, elsősorban az utóbbi ötven év könyvtermését őrli fel a gyűjtemény, amely közel 38 000 állományegységet tartalmaz. Az állomány java része könyv (kb. 36 000 kötet), de vannak hanglemezeink, hangszalagjaink a korábbi időkből, videofilmek, audiocédéék, CD-ROM-ok, sőt az utóbbi két évben DVD-ket is vásároltunk.

---

* Elhangzott a Fejér megyei könyvtárosok székesfehérvári továbbképzésén 2004. december 6-án.

A szakirodalom szerint az állomány ajánlott megoszlása a közművelődési könyvtárakban 40 százalék szépirodalom és 60 százalék ismeretterjesztő és szakirodalom. Ez az arány könyvtárunkban 1995-ben éppen fordított volt, a tudatos gyarapítás eredményeként ma kb. 50-50 százalékos.

Az éves gyarapodás az utóbbi évtizedben 1200–1400 állományegység között mozgott. Mindvégig törekedtünk az előbb említett aránytalanság csökkentésére, valamint a különböző dokumentumtípusok megfelelő hányadának kialakítására.

A könyvtárba évente 50-55-féle folyóirat jár, és általában 2–4 folyóiratot fizetünk elő dupla példányban. Ez a mennyiség messze elmarad az elvárhatótól éppúgy, mint az olvasói igényektől, de sajnos, anyagi lehetőségeink korlátozottak. A napi- és hetilapokat a postán fizetjük elő, hisz ezeknél lényeges, hogy mielőbb az olvasókhoz jussanak, a folyóiratokat a KELLŐ-nál rendeljük.

A '90-es évek második felében a forgalmi adatok évről évre ugrásszerűen nőttek. A növekedés üteme az utóbbi években ugyan mérséklődött, de továbbra is folyamatos, kiegyensúlyozott. Ahhoz, hogy a növekedés ne torpanjon meg, körültekintő állományalakításra van szükség.

Mint tudjuk, az állományalakítás két egymással ellentétes folyamat tervszerű, tudatos, szakszerű és folyamatos elvégzését jelenti: egyrészt az állomány fejlesztését, kiegészítését (gyarapítás), másrészt a kivonást, bizonyos dokumentumok selejtezését (apasztás). Mindkét folyamatról sokat hallottunk, ezért a felesleges ismételtek elkerülése érdekében a továbbiakban csak azokról a dolgokról ejtenék szót, amelyeket a mi könyvtárunk másként csinál, mint a megyei könyvtár, illetve a dunajvárosi könyvtár, valamint azokról a részfolyamatokról, amelyek más hangsúlyt kapnak nálunk, mint az említett könyvtárakban.

Az állománygyarapítás formái közül az enyingi könyvtárban kettő jellemző: az ajándék (5–10 százalék) és a vétel (90–95 százalék). Ajándékot általában alapítványoktól, egyes szerzők magánkiadásaiból, a NKÖM-től, a Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtártól, különböző könyvkiadóktól és könyvterjesztőktől kapunk. Az ajándékba kapott dokumentumok többnyire gyűjtőkörünkbe illenek, és ha rendelkezünk belőlük már példánnyal, akkor is elkelnek a gyűjteményben. Sokkal több problémánk van a magánfelajánlásokkal. Amennyiben számunkra érdektelen dokumentumokat szeretnének adni, bármilyen tapintatosan is utasítjuk el a felajánlásokat – megköszönve a gesztust –, vagy ajánljuk fel továbbító szerepünket, az adakozók nehezen értik meg, miért nem tartunk igényt olyan könyvekre, amelyek nekünk is megvannak – gyakran több példányban is –, és nem olvassák őket, vagy éppen az adott művek nem illenek gyűjtőkörünkbe. Egy alkalommal az egyik adományozó meg is jegyezte: „De jól megy a könyvtárnak, hogy még az ingyen könyveket sem fogadja el!”

Gyarapodásunk jelentős része vétellel történik. Vásárlásaink 90 százalékát a KELLŐ-nál bonyolítjuk le. Könyveket ritkán veszünk máshol, ha erre mégis sor kerül, a következő források jönnek számításba: helybeli és székesfehérvári könyvesboltok, Kódex Könyváruház, valamint néhány kiadó (Babits, Kossuth stb.), amelyekkel régóta jó kapcsolatban állunk. A nem hagyományos dokumentumokat általában szaküzletekben és a kiadóknál (Kossuth, Arcanum stb.) szerezzük be. Bár vásárlásaink zöme a KELLŐ-nál történik, a könyvpiac kínálatáról minden lehetséges módon próbálunk tájékozódni (kiadói és terjesztői katalógusok, szórólapok, folyóiratok, tv-műsorok könyvajánlói, olvasói javaslatok, *Könyvvilág*, *Könyvpiac*

stb.), és az érdeklődésünkre számot tartó kiadványok adatai – amennyiben nem vesszük meg – a kívánságkatalogusba kerülnek.

A könyvpiacról legátfogóbb tájékoztatást az *Új Könyvek* című állománygyarapítási tanácsadó nyújt. A kiadványt, megérkezése után először a feldolgozó könyvtáros nézi át, majd ellátja „egyezményes jelekkel”, amelyekkel a többieket informálja a könyvvel kapcsolatos tudnivalókról. Amint ő végzett, valamennyien áttekintjük, és megjelöljük az általunk beszerzésre javasolt műveket. Amikor mindenki átrágtta magát a jegyzéken, közösen beszéljük meg – tételenként –, hogy végül is mely könyveket rendeljük meg. Amelyik könyvet a többség megvásárlásra javasolja, azzal nem sok teendőnk van, esetleg a példányszámban kell meg egyezni. Amelyiknél viszont nem egyértelmű az igény, ott az az álláspont győz, amelyik mellett jobb érvek szólnak. (Mivel kevesen vagyunk, a szabadságok, szabadnapok miatt gyakorlatilag mindenki csinál mindent, így elég jól átlátjuk egymás munkaterületét, és hatékonyan tudunk segíteni egymásnak.)

A beszerzendő lista kialakulása után következik csak a hasonlítás, hiszen nálunk eleve kiesnek bizonyos kiadványok gyűjtőkörünknel és anyagi lehetőségeinknél fogva, így felesleges lenne az egész ÚK behasonlítása. Ezt a műveletet számítógéppel végezzük, ugyanis állományunk 95 százalékának számítógépes feldolgozása megtörtént. A feladatot gyorsan végre tudjuk hajtani, és csak a megrendelés és feldolgozás alatt álló könyvek listáját kell áttekinteni hágyományos módon. A behasonlítás során a lista tovább szelektálódik. A dolgok eddig a pontig többnyire simán mennek, a drámai pillanatok akkor következnek be, amikor kiszámoljuk, hogy a beszerzésre javasolt könyvek mennyibe kerülnek. Sajnos, általában jóval nagyobb a végösszeg, mint amennyit megengedhetünk magunknak, ezért újra sorra kell venni a lista tételeit, és addig kell szűkíteni – mellékgyűjtőkörbe tartozó könyvek, lektűrök kihúzásával, példányszám-csökkentéssel –, amíg elfogadható lesz a végösszeg. Ezután következik a megrendelés.

Mivel gyarapodásunk jelentős része vásárlással történik, nem kerülhetők meg az anyagi kérdések sem. Beszerzési keretünk több összetevőből áll. Legjelentősebb tétel az önkormányzat által a könyvtár költségvetésében állománygyarapításra biztosított összeg, amely 2003-ban 1 700 000 Ft volt, idén pedig 2 560 000 Ft. A másik fontos forrás az érdekeltségnövelő állami támogatás, amely 350–500 ezer Ft között mozog, azonban 2004-ben jóval kevesebb volt a korábbi években megszokottnál. Jelentős tényező volt – sajnos, múlt időben – áfa-visszatérítési lehetőségünk, amelyre 2004 januárja óta nincs mód, és amely 400 000 Ft körül mozgott. Ez a rendelkezés nagyon érzékenyen érinti a könyvtárat, különösen annak ismeretében, hogy pályázati kiírások sem születtek az állománygyarapítás témakörében az utóbbi években (legalábbis általunk megpályázható). Az állandóan növekedő dokumentumárak mellett nagy szükség lenne a költségvetési kereten és az érdekeltségnövelő állami támogatáson kívüli forrásokra is. Ennek az igénynek az alátámasztására szolgáljon néhány számadat: 1989-ben az enyingi könyvtár 892 db dokumentummal gyarapodott, 87 720 Ft-értékben, 2003-ban 1307 darabbal, 2 474 000 Ft-értékben. A darabszám 1,46-szorosára nőtt, a beszerzett könyvek értéke 28,2-szeresére. 1989-ben az ÚK 2441 tételt ismertetett, 2003-ban 8279-et. A kínálat növekedése is figyelemre méltó (3,39-szerese), és akkor még azokat a kiadványokat számba sem vettük, amelyeket az ÚK nem ismertet.

Állománygyarapításunk jellegzetessége az egy példányos beszerzés. A könyvpiac széles – egyre bővülő – kínálatából csak elvétve tudunk egy-egy kiadványból két vagy több példányt vásárolni.

A dokumentumok magas ára, anyagi lehetőségeink korlátozottsága, és az ebből következő egy példányos beszerzés egyaránt közrejátszik abban, hogy könyvtárunk prézensz állománya az utóbbi években aránytalanul megnőtt. Sajnos, egyre gyakrabban fordul elő, hogy a könyvek nemcsak tartalmuk, hanem magas áruk miatt is bekerülnek ebbe a védett állományrészbe.

Alapos, körültekintő munkát igénylő feladat az állománygyarapítás, mégis a könyvtárosok jelentős része szívesen végzi, ellentétben az állományapasztással.

Az állományapasztás okai – mint tudjuk – különfélék lehetnek. A kényserűségből történő selejtezés (elhasználódás, hiány) egyértelmű, és más közművelődési könyvtárakkal összehasonlítva semmi jellegzetességet nem mutat könyvtárunk, ezért erre nem térek ki. A továbbiakban csak a tervszerű állományapasztásról szólnék.

A tervszerű állományapasztás során kivonjuk az állományból azokat a dokumentumokat, amelyek nem tartoznak a könyvtár gyűjtőkörébe (téves gyarapítás, gyűjtőkör-módosulás), tartalmilag elavultak, nem megfelelő a hasznátságuk. Nagyon nehéz azt is megállapítani egy dokumentumról, hogy elavult-e, de az igazi „hóhérmunka” annak eldöntése, hogy az olvasói igény csökkenése, megszűnése miatt selejtezzük-e a dokumentumot. Különösen a kortárs szépirodalmi alkotások esetén van nehéz helyzetben az ember. Engedjék meg, hogy ennek kapcsán elmondjak Önöknek egy történetet. 2002-ben, amikor Kertész Imre megkapta az irodalmi Nobel-díjat, az volt az első teendőm, hogy megnézzem, mely művei vannak meg könyvtárunkban. Örömmel tapasztaltam, hogy nem csak a *Sorstalanság*. Ugyancsak megdöbbenem azonban, amikor a könyvkártyáról megtudtam, hogy az 1975-ben megjelent *Sorstalanságnak* összesen öt olvasója volt (25 év alatt!), három 1976-ban, egy 1978-ban és egy 1980-ban. Aztán huszonkét év érdektelenség. Ha a szakirodalmi ajánlásokat tekintjük – az ellenőrzést megelőző két évben nem használták, ezért fölös példánynak minősül –, akkor már néhányszor selejteznünk kellett volna, nemcsak ezt a regényt, de a többi meglévőt is. Ez az eset is alátámasztja, hogy a tervszerű állományapasztás mennyire felelősségteljes, nehéz munka. Ha szigorúan ragaszkodtunk volna az ajánlásokhoz, ma szégyenkezhetnénk, hogy egy Nobel-díjas író műveit selejteztük ki a gyűjteményből.

E kitérő után néhány számadat segítségével szeretném bemutatni az enyingi könyvtár tervszerű állományapasztási gyakorlatát. A legnagyobb arányú apasztás a rendszerváltozás utáni években történt. 1989–1991 között három alkalommal összesen 4653 állományegységet selejteztünk. Ha figyelembe vesszük, hogy 1989-ben 29 383 állományegységből állt gyűjteményünk, elég radikálisnak tekinthető (közel 16 százaléknyi) az apasztás. Állományapasztás ezután is volt minden évben, de nagyobb arányú tervszerű apasztás csak 1998–2000 között történt, három alkalommal, 792 állományegységet töröltünk a gyűjteményből. Azóta jelentősebb apasztásra idén került sor, a dokumentumok vonalkódozásával egyidejűleg. Ez a munka jelenleg is folyamatban van, át fog húzódni 2005-re is, így számadatokkal még nem szolgálhatok.

Sokkal egyszerűbb a helyzet az újságok, folyóiratok selejtezésénél. Mivel minimális raktártérrel rendelkezünk, az újságokat három kategóriába soroljuk, s en-

nek alapján egy, kettő vagy három évig őrizzük őket. A tárolási idő lejárta után kiárusítjuk a régi számokat, az eladhatatlanokat papírgyűjtéskor az iskolások kapják meg.

Végezetül még egy fontos dolgot szeretnék megemlíteni. Mind állománygyarapítási, mind állománypasztási munkánkat megkönnyíti a tudat, hogy az ODR létrejött, a könyvtárközi kölcsönzés lényegesen gyorsabbá, hatékonyabbá vált az utóbbi években. Ha bizonyos dokumentumokat nem tudunk beszerezni, másokat esetleg elhamarkodottan selejtezzük, akkor is van hova fordulnunk, és az olvasó kérése nem marad kielégítetlen. Különösen a megyei könyvtárral való együttműködésünk nagyon jó, lelkiismeretes, gyors munkájukat ezúton is szeretném megköszönni.

Rideg Lászlóné

Az Országos Idegennyelvű Könyvtár műfordítás-adatbázisa

Az Országos Idegennyelvű Könyvtár (OIK) jelenleg két bibliográfiai adatbázist épít. A nemzetiségi adatbázist nemrég Komáromi Sándor ismertette a 3K-ban,¹ ezúttal a műfordítás-adatbázis bemutatására kerül sor.

Az OIK feladatai közé tartozik a világirodalom gyűjtése, termésének számavétele, megismertetése. Ebbe a feladatkörbe tartozik a világirodalom magyar nyelvű befogadásának dokumentálása is. A műfordítás-adatbázis a magyar nyelvű időszaki kiadványokban megjelenő műfordításokat tartalmazza, ezáltal – ahogyan Murányi Péter doktori disszertációjában is megállapította² – egyedi szerepet tölt be a bibliográfiai adatbázisok között.

A műfordítás-adatbázis „gyökereit” az OIK (korábban Állami Gorkij Könyvtár) világirodalmi dokumentációs rendszerében találhatjuk meg.³ A katalóguscédulákon megvalósuló feltárás 1968-ig nyúlik vissza. Kezdetben még nagyobb forráskörrel indult a munka, a '70-es években az antológiák analitikus feltárása is napirenden volt. (Ez a tevékenység nemcsak a könyvtár életében töltött be jelentős szerepet, hanem műhelymunkaként összefonódott a *Világirodalmi Lexikon* szócikkeinek elkészítésével.) A folyamatos közreadás 1975-től indult – részlegesen – az ÁGK által kiadott *Világirodalmi Híradóban*, majd teljesebben a kartonformátumú *Műfordítás-bibliográfiában* (1982–1986). A következő években szünetelt ugyan a publikálás, de a cédulakatalógus folyamatosan épült. A közvetlen számítógépre vitel az 1992-es tárgyévtől indult, majd retrospektíve 1987-ig készült el. A számítógépesítés és a szoftverproblémák gyermekbetegségeinek leküzdése után,⁴ 1999-ben a műfordítás-adatbázist megjelenítettük CD-n (a nemzetiségi adatbázissal együtt).⁵ 2001-től új korszakot hozott az adatbázis hasznosításában az internetes hozzáférési lehetőség (www.oik.hu). Jelenleg 24 800 rekordot tartalmaz.

A műfordítás-adatbázis építését a Nemzetiségi és Dokumentációs Osztály végzi. A forráskör kiterjed minden olyan hazai és határainkon túli magyar nyelvű

periodikumra, amely műfordítást tartalmazhat. Ez a célkitűzés. Gyakorlatilag szemlézzük az OIK-ban meglévő anyagot, és igyekszünk az OSZK-ban kiegészítő gyűjtést végezni. Mindeközben küzdünk a folyóirat-hozzáférés szokásos nehézségeivel, a hiányzó lapszámok, a kötetzeti várakozás problémakörével. Az eredmény, sajnos, nem lehet teljes, de törekvő munkával, folyamatos kiegészítésekkel a cél közelébe kerülhetünk.

Az adatbázis építésének minden gondja természetesen nem múlik el a forrásdokumentum kézbevételeivel. Az adatfelvétel sokszor már a kiindulópontnál dilemma elé állítja a szemlélőt. Először is eldöntendő, mit nevezünk műfordításnak. Az adatbázisba felvesszünk minden szépirodalmi jellegű művet. A publicisztika terén elhagyjuk a közéleti írásokat, az esszé esetében a tudományos jelleg a háttérrel; mindkét területen azonban – főként az előbbinél – kivétel tehető a jelentős szépirodalmi munkásságot felmutató szerző esetében. Ez az elv érvényesül a rövid terjedelmű, nehezen besorolható műfajú írások (pl. feljegyzések) megítélésakor is. Rögzítjük továbbá a népköltészeti alkotások fordításait is.

A műfordítások közül azonban mégsem vesszük fel mindent, az újdonság szempontjából is mérlegre tesszük. Az alkalmi újraközléseket nem rögzítjük (könyvben már korábban megjelent alkotásokat; kivéve ha összehasonlításként van jelen – más, új fordítás[ok] mellett –, utalva az összefüggésre). Amennyiben a fordító ugyanazt a munkáját több folyóiratban is közölte, csak az elsőt vesszük fel, és ennél a rekordnál megjegyzéssel utalunk a további megjelenési adatokra (ez az elv nem kezdettől fogva érvényesült, így némelyik újraközlésről külön rekord található). 1998-ban módosult a versek és egyéb rövid műfajok rögzítése is: az addigi címesoportosítást (egyetlen közlési egység több egyedi szöveg esetében) felbontottuk, ezt visszamenőlegesen is elvégeztük, tehát minden vers külön rekordot kapott; csak kivételesen, indokolt esetekben élünk halmazközléssel (például versciklus, illetve sok, nagyon rövid szöveg).

A cím-, szerzői és forrásadatokon kívül lehetőség szerint megadjuk a mű eredeti címét is, részközlés esetén pedig a teljes mű címét. Sajnos, ritka a gondos szerkesztő, aki a fordítás közzétevésekor megköveteli az eredeti cím feltüntetését is. Az eltérő fordítói megoldások miatt azonban a különböző magyar nyelvű fordítások gyakran csak az eredeti cím alapján azonosíthatók. Kevesebb alkalommal, de ha tudjuk, megadjuk a fordított szöveg eredeti forrásdokumentumának adatait is. Jelezzük továbbá, ha a közzétevéskor a műfordítás a magyaron kívül párhuzamosan eredeti vagy más nyelven is olvasható. Tárgyi melléktételként szerepeltetjük a „híres embert”, ha róla szól a műalkotás, vagy ajánlásban szerepel a neve (például A. Ahmatova 7; J. S. Bach 15; P. Brueghel 4; Dante 10, Petőfi S. 7 találati rekord).

A tárgyszavazást a Komáromi Sándor által kialakított rendszer⁶ szerint alkalmazzuk. Két alapeleme a nyelvi–földrajzi, illetve a műfaji tárgyszó. Minden rekord kötelezően kap nyelvi tárgyszót. Amennyiben ez egybeesik az ország szerinti elnevezéssel, nem járul hozzá földrajzi tárgyszó (pl. német irodalom), ha különbözők, akkor még földrajzi tárgyszót is kap, és a nyelvi jelzővel bővül a szövegrészlet (pl. német nyelvű irodalom, Ausztria). Az Egyesült Királyság irodalmát alkotmányos részenként osztottuk fel: angol irodalom, illetve angol nyelvű irodalom, Észak-Írország vagy Skócia vagy Wales. Párhuzamos nyelvi besorolást kaptak a több nyelven alkotó írók (például V. Nabokov). Kötelező a műfaji tárgyszavazás is; legalább egy, esetenként több tárgyszóval (például elbeszélés, illetve költészet, szonett).

Az adatbázis építése 2005 nyarától a Huntéka könyvtári rendszer segítségével folytatódik. A Huntéka a jelenlegi SRLIB-nél magasabb szintű szolgáltatást fog nyújtani. Biztosítja a böngészési lehetőségeket és az összetett keresés változatait, remélhetően, maradéktalanul kielégíti a felhasználói elvárásokat.

A műfordítás-adatbázist nemcsak az irodalomtudomány kutatói vagy a felsőoktatásban résztvevők hasznosíthatják. A leglátványosabb szerepet a Nobel-díj odaítélésekor tölti be, amikor az OIK rögtön szolgáltatja a nagy sajtónyilvánosságot kapó díjazottnak az időszaki kiadványokban megjelent művei adatait. (A napi- és hetilapok, úgy tűnik, még nem tudnak erről a lehetőségről.) Adatbázisunk az irodalmi folyóiratok szerkesztőinek is ajánlható előzetes tájékoztatóként, mert az olykor olykor leírt közlés, miszerint az adott szerzőtől magyar nyelvű fordítás most először olvasható, már többször tévedésnek bizonyult. Antológiák vagy irodalmi műsorok összeállítói a címszavas kereséssel könnyedén kaphatnak tematikus halmazokat (például évszakok, hónapok stb.). Mindenki megtalálhatja kedvenc szerzőjének (érthetjük ezen a fordítót is!) legújabb magyar nyelven olvasható munkáit. Végül még egy érdekesség: a kulturális emlékévhöz kapcsolhatjuk, hogy nemrég valaki lefordította József Attila német nyelven írt versét, a *Wolkét*, *Felhő* címmel. Hogy ki fordította, és hol jelent meg? Megtudhatják az OIK műfordítás-adatbázisából.

Természetesen az elégedettség még nem töltheti el az adatbázis építőit. Távolai céljaink között szerepel az 1987 előtti (részben már számítógépre vitt) cédulakatalógus-anyag felvitele. Kívánatos lenne az azonosíthatóságot elősegítő eredeti címek további felkutatása. Igyekszünk szemmel tartani a gyorsan változó időszaki sajtót a forráskör aktualizálása céljából. Állandóan sürgető feladat a naprakészség elérése. Az elvégzendő munka nagysága ellenére és mellett azt biztosan állíthatjuk, hogy az OIK műfordítás-adatbázisa a világirodalom magyar nyelvű befogadásának nélkülözhetetlen bibliográfiai adatbázisa.

JEGYZETEK

- 1 Komáromi Sándor: Az Országos Idegennyelvű Könyvtár nemzetiségi bibliográfiai adatbázisa. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros. 2004/7. 32–35. p.
- 2 Murányi Péter: A magyar időszaki kiadványok cikkei a magyar és a külföldi bibliográfiai adatbázisokban. Bp.: ELTE BTK, 2004. (Doktori disszertáció)
- 3 Komáromi Sándor: Világirodalmi dokumentációnk rendszere. In: Az Állami Gorkij Könyvtár Évkönyve 1986. Bp.: ÁGK, 1988. 53–58. p.
- 4 Horváth István: A számítógépesítés állomásai. In: Az Országos Idegennyelvű Könyvtár Évkönyve 2002. Bp.: OIK, 2002. 50–60. p.
- 5 Az Országos Idegennyelvű Könyvtár adatbázisai. Nemzetiségi adatbázis 1992–1997. Műfordítás adatbázis 1987–1997. Bp.: OIK, 1999. (CD-ROM)
- 6 Komáromi Sándor: Műfordítások analitikus feltárása az Országos Idegennyelvű Könyvtárban. = Könyvtári Figyelő, 1996/3. 427–429. p.

Dörgő Tibor

A Magyar Örökség-díjról

A Magyar Örökség-díj története 1995-ig nyúlik vissza. Az év november 14-én a Magyarországiért Alapítvány a következő nyilatkozatot tette közzé a Magyar Távirati Iroda útján:

„Tapasztalataink szerint az utolsó ötven év magyar története és benne társadalmi, tudományos, kulturális múltunk igaztalan, torz módon jelenik meg a közvélemény előtt, és sok esetben a negatív történések vannak túlsúlyban. Szükséges tehát, hogy megnevezzük azokat a felelős tényeket, erőfeszítéseket, építő személyiségeket, melyek kiegyenlítik az említett hamis arányokat, illetve, akik létükkel és személyes teljesítményükkel valóságos egyensúlyt teremtenek. Ettől reméljük, hogy a világ pozitív eseményei közé emelkednek azok a tények, amelyek a magyar önazonosság-tudat szempontjából meghatározóan fontosnak minősíthetők, az unokáink unokái számára is példát jelentenek.”

A Magyarországiért Alapítvány kuratóriuma tevékeny közreműködésével valósult meg a Magyar Örökség-díj, és a díjjal kitüntetettekből épül és gazdagodik a *Magyarság Láthatatlan Szellemi Múzeuma*.

A Magyar Örökség-díjat 2003 márciusától a Magyar Örökség és Európa Egyesület gondozza és működteti a fentiek alapján és szellemében.

A Magyar Örökség-díj pénzjutalommal nem jár, a díjazott egy oklevelet és egy jelvényt kap, neve – az oklevél másolatának formájában – belekerül a díj ún. *Aranykönyvébe*, ő maga pedig a *Magyarság Láthatatlan Szellemi Múzeumába*. A díjazott lehet személy (élő vagy nem élő), intézmény, több személyből álló alkotócsoporthoz vagy együtteshez, és lehet maga az alkotás, a teljesítmény is. A díj odaítélése az alulról építkező demokrácia elvén történik: a díjra a magyar állampolgárok és az ország határain kívül élő magyarok tesznek javaslatot (ezek a javaslatok bekerülnek a díj ún. *Ezüstkönyvébe* – ez a gyakorlatban egy számítógépes adatbázist jelent), és kizárólag az így beérkezett javaslatok alapján dönt a szakértőkből álló bírálóbizottság a díj odaítélésére. Első lépésben a bírálóbizottság is javasol, javaslata akkor válik döntéssé, ha meghallgatta a felkért laudátor – aki az adott személy, illetve szakterület avatott ismerője – szakvéleményét, laudációját a javasolt személyről, intézményről, alkotásról, teljesítményről, és az a javaslatot alátámasztja, megerősíti. A díj átadására ünnepélyes keretek között kerül sor. A bírálóbizottság – a Magyar Örökség-díj státútumának megfelelően – évente négy alkalommal (márciusban, júniusban, szeptemberben és decemberben) hét-hét díjat ítél oda.

A bírálóbizottság első elnöke Mádl Ferenc professzor volt, köztársasági elnök-ké történt megválasztásáig, őt követte a jelenlegi elnök, Hámori József agykutató, a Magyar Tudományos Akadémia alelnöke.

A díj történetének első öt évében – ezt szintén a statútum szabályozza – a napjainktól 1945-ig terjedő időszakból kerültek ki a díjazottak, a következő, jelenleg is tartó öt évben az időhatár a XX. század elejéig nyúlik vissza. A bírálóbizottság – és a tapasztalatok szerint a javaslattevő állampolgárok jelentős része is – fontos szempontnak tartja, hogy a közismert és elismert személyek mellett azok is díjazottak legyenek, akiknek teljesítménye a nagyközönség előtt nem vagy nem kellően ismert, elismert: akár politikai okokból hallgattak róluk, akár pedig foglalkozásuk, szakmájuk, teljesítményük jellege miatt maradtak háttérben. Ennek az elvnek az érvényesülése a mi szakmánk szempontjából is kedvező, és ennek köszönhető, hogy olyan személyeket tudhatunk a díjazottak között, mint *Petrik Géza*, *Berlász Jenő*, *Borsa Gedeon* olyan díjazottak társaságában – csak néhány példát kiragadva –, mint *Antall József*, *Balczó András*, *Bartók Béla*, *Hajós Alfréd*, *Hamvas Béla*, *József Attila*, *Kodály Zoltán*, *Mansfeld Péter*, *Márai Sándor*, *Móricz Zsigmond*, *Nagy László*, *Neumann János*, *Scheiber Sándor*, *Sinka István*, *Teller Ede*, a labdarúgó *Aranyescapat*, a *Száztagú Cigányzenekar*, az „*István, a király*”, a *Herendi Porcelán Manufaktúra*, az *Országos Széchényi Könyvtár*.

A *Magyarország Láthatatlan Szellemi Múzeuma* – nem csak virtuális voltából adódóan – nem kötött határokhoz: a bírálóbizottság tagjai között is vannak határon túli magyarok (a kolozsvári *Benkő Samu*, a nagyváradai *Veres-Kovács Attila*), és számos díjazott is Magyarországon kívüli, szintén csak kiragadott példákkal illusztrálva: *Borbándi Gyula*, *Böjte Csaba*, *Dudás Károly*, *Duray Miklós*, *Kós Károly*, *Márton Áron*, *Tőkés László*, *Zsögödi Nagy Imre* vagy a *Házsongárdi temető* stb.

A Magyar Örökség-díjra a következő címen lehet javaslatot tenni: Magyar Örökség és Európa Egyesület, 1094 Budapest, Tűzoltó u. 58., e-mail: *melitta@ana.sote.hu*. Ugyanczen a címen lehet meghívót kérni – felíratkozni a meghívandók listájára – a díjkiosztó ünnepekre.

* * *

Pannonhalmi Bencés Főapátság

A Bakonyalja és a Kisalföld találkozásánál emelkedik a Mons Sacre, a Szent Hegy, amely 1008 éve ad otthont a Szent Márton bencés monostornak, 1541 óta főapátságnak, mai nevén a Pannonhalmi Főapátságnak. A monostort Géza fejedelem alapította, Szt. István pedig kiváltságlevélben rögzítette az alapítást, jogi és anyagi biztonságot és függetlenséget teremtve ezáltal a monostor számára. Géza fejedelem és Szent István meg voltak győződve, hogy a toursi püspök, Szent Márton itt, a Szent Hegy közelében született. Bár jelenlegi ismereteink szerint Szent Márton szülőhelye a mai Szombathelyen volt, az apátság kötődése Szent Mártonhoz egyértelmű, csakúgy, mint Európa másik védő szentjéhez, a rendet megalapító Szent Benedekhez. Az általa megfogalmazott Regula a magyarországi bencések számára is irányadó.

Alapításakor a Szent Márton monostor a kereszténység és az európai kultúra keleti hídfőállása és honi bölcsője volt, „...a nemzet történelmének viszontagságai között mindig hűséggel őrizte a keresztény hagyományokat, és olyan hely maradt,

ahol immár ezer esztendeje buzgón imádkoznak Krisztus egyházáért és a magyar hazáért, ahol tanúságot tesznek az Evangéliumról, és szolgálják a magyar nép lelki és szellemi felemelkedését” (Angelo Soldano bíborosnak, II. János Pál pápa titkáranak a Pannonhalmi Főapátságnak írt, 1995. november 27-ei leveléből.)

A monostor – amelyben többször járt Szent István, majd Szent László, Könyves Kálmán – a XI. század végére jelentős kolostorrá fejlődött, könyvtárában nyolcvan értékes kódexet őriztek. Uros apát idejében, a XIII. század elején fontos építkezések folytak, ekkor épült a ma is látható altemplom, ezeknek az építkezéseknek köszönhető, hogy 1241-ben a kolostor falai ellenálltak a tatár hordáknak. A török hódítás nem kedvezett a kolostornak, lakói a Felvidékre menekültek, 1586-ban Pannonhalmán megszűnt a szerzetesi élet. Csak az 1630-as években kezdődött meg a rend újraszervezése, a század végétől a megrongált épületek jelentősebb helyreállítása. II. József 1786-ban – több más szerzetesrenddel együtt – a bencéseket is feloszlatta azon a címen, hogy nem végeznek közvetlenül hasznos munkát. A rend visszaállítására 1802-ben került sor, elsődleges munkaterületnek pedig a középkorai oktatást választották. A bencések ekkor lettek igazán tanító renddé. Korábban nyilvános oktatással egyáltalán nem vagy csak kivételes esetben foglalkoztak. Kollonich László kalocsai érsek így fogalmazta meg a rend új feladat körét: „Minden fáradozásotok, gondoskodásotok arra fordítsátok, hogy a gondozásokra bízott ifjúság az igaz hitben erősen, a jó erkölcsökkel, minden erénnyel fölékesítve kerüljön ki kezetek alól. Így adjatok az egyháznak igaz fiaikat, így a fejedelemnek hűséges alattvalókat, így a hazának hasznos polgárokat.”

A II. világháború idején, a vészkorszakban a főapátság menedékhellyé vált. Kelemen Krizosztom főapát erről így számolt be Mindszenty József bíborosnak. „...a főmonostort ... a Vöröskereszt oltalma alá helyeztem, s ezáltal 760 embernek három hónapon át biztos menedéket nyújtottunk, az ostrom alatt pedig a rendtársakon kívül két-három héten keresztül mintegy 3000 személy talált menedéket a főmonostor falai között. A hónapokat itt töltő menekültek között sok másvallású is volt, köztük 36 zsidósága miatt üldözött személy, 50-en fölül van azon leventéknek a száma, akiket Pannonhalmi falai között megvédelmeztünk, nem engedték ki őket Németországba. Ezeket a főapát személye szerint vette oltalmába, magára vállalva a következményeket... Rendtársaim is, magam is szóval és nyomtatott írásban bizonyíthatólag a legveszélyesebb időkben is kötelességszerűen helytálltunk a katolikus elvek és az emberiség védelmében...” Kelemen Krizosztom főapát és titkára, Torda Lajos 1999-ben Jad Vasem díjat kapott.

1945 után a rend birtokait államosították, 1948-ban az iskolát is, csak 1950-től működhetett újra a pannonhalmi bencés gimnázium, a kommunizmus éveiben fennmaradhatott néhány egyházi iskola egyikeként. A rendszerváltozás után a pannonhalmi bencés közösség az iskolai munka területén is próbálja megteremteni azokat az anyagi lehetőségeket, amelyek a jövőben is biztosíthatják a színvonalas oktatás és kollégiumi ellátás feltételeit. E célt is segíti a Pannonhalmi Apátsági Pincészet, 2001 óta, felújítva a középkortól az államosításig folytatott hagyományt.

A Pannonhalmi Bencés Főapátság – úgy is mint a Magyar Bencés Kongregáció központja – ezer éves története során meghatározó szerepet játszott és játszik a magyar kultúrában és művelődésben, és a magyar örökség szerves részévé vált. Ennek még csak vázlatos ismertetése is szétfeszítené egy laudáció kereteit. En-

gedtessék meg ezért csak néhány kiragadott példa felidézése, illusztrációként. A bencés rend tagjai voltak olyan kiemelkedő tudósok többek között, mint a költő és nyelvész Czuczor Gergely, a dinamót feltaláló fizikus Jedlik Ányos, a régész-történész Rómer Flóris, a Bakony kutatója. Ha valaki Pannonhalmán jár, nem mulaszthatja el a gyönyörű könyvtár megtekintését. Nemcsak a könyvtár berendezése szép, hanem a könyvtár, levéltár állománya is gazdag, bár a történelmi megpróbáltatások – török idők, II. József – nem kedveztek a folyamatos gyűjteményépítésnek. Itt található például egyik legbecsesebb nyelvemlékünk, a Tihanyi Apátság Alapítólevele 1055-ből, a magyar nyelv és az egész finnugor nyelvcsalád legrégebb eredeti formában fennmaradt szórványemléke, amelyben a közismert *feherwaru rea meneh hodu utu rea* (Fehérvárra menő hadi útra) szövegrész olvasható. 1996-ban a Főapátság rendkívül gazdag és impozáns kiállításon mutatta be ezeréves történetét. Az ebből az alkalomból megjelentetett három vaskos kötet forrásértékű tanulmányokat és közleményeket tartalmaz.

A Bencés Rend Magyar Kongregációjának 1972-ben megújított Statútumai a következőképp fogalmaz: „A bencés nevelés számára az emberi kultúra nagy kincsei és a megváltás rendjének isteni értékei, továbbá az oktatás és nevelés harmonikus egységben vannak. A nevelés és oktatás szolgálat, s így apostoli munka Isten országa érdekében, diákjaink, szüleink, a haza és az emberiség javára”.

Megkérdeztem egy könyvkötő kollégámat – akinek keze munkáját dicsérik egyébként a Magyar Örökség-díj okleveleinek szép tokjai –, hogy mit jelent neki az, hogy pannonhalmi diák lehetett. „Azt – felelte –, hogy egy olyan alapot kaptam, amelynek segítségével el tudok igazodni a világban.”

Nem hiszem, hogy fontosabbat kaphat egy diák az iskolájától. Kívánom, hogy az előttünk álló évezredben is minél több diák kaphasson ilyen útravalót Pannonhalmán, és kívánom a rend tagjainak, hogy a Szent Benedek-i Regulának megfelelően tudjanak élni szerzetesi hivatásuknak, egyszersmind szolgálni hazájuknak, népüknek.

(Elhangzott 2004. december 18-án, a Magyar Örökség-díj átadási ünnepségén.)

Poprády Géza

A „Polcológiától” az „információs bummig”

Benyomások egy konferenciáról

A fent olvasható – valóban hatásos és figyelemfelkeltő – nyelvi fordulat volt a címe annak a konferenciának, amelynek házigazdája az Eötvös Loránd Tudományegyetem Egyetemi Könyvtára volt 2005. március 9-én. PR-szempontról tehát már a címkezdet is találó, de aki a folytatást is végigolvasta (így hangzott: „– *avagy könyvtárak válasza a XXI. századi információs társadalom kihívásaira*”), leküzdhetetlen késztetést érzett, hogy első kézből értesüljön az „információs bumm” beláthatatlan következményeiről. Így azután már két-három héttel a konferencia előtt finoman „megálljt” kellett parancsolni a további jelentkezőknek, amit honlapján – udvariasan, de félreérthetetlenül – meg is tett az Egyetemi Könyvtár. Március 9-én délelőtt 10 órára tehát zsúfolásig megtelt a Díszterem, de azért mindenkinek jutott szék és legalább egy írólapnyi hely az olvasói asztaloknál. A gondosan összeállított előadásvázlatok (a jegyzetelésre kijelölt üres fél oldalakkal) ott sorakoztak a diszkréten elegáns karton irattartókban – mindezzel már az előcsarnokban, a regisztrációt követően „felszereltek” minden érdeklődőt. Igényességről, profizmusról és a hallgatóság megbecsüléséről tanúskodtak ezen „apróságok”, csakúgy, mint a technikai apparátus (hangosítás, kivetítő) zökkenőmentes működése. Az Egyetemi Könyvtár képviseletében a konferenciát megnyitó *dr. Szögi László* főigazgató, *dr. Sipos Anna Magdolna* általános főigazgató-helyettes, a rendezvény háziasszonya és moderátora és valamennyi közreműködő munkatárs szívélyes vendégszeretettelükkel és szakmai felkészültségükkel mindent megtettek azért, hogy a rendezvény megfeleljen a várakozásoknak.

Az előadások sorát *dr. Z. Karvalics László*, a BME TGI Információmenedzsment Tanszék docense nyitotta meg. „A lassan univerzálissá váló tudáskörnyezet társadalompolitikai óriásdeficitekkel találkozik” – hangzott *A tudásvagyon-gazdálkodástól a könyvtárig* című referátum kiinduló tétele. Erre a kihívásra lehet adekvát válasz a „tudásvagyon-gazdálkodás” – még elegánsabban (?): knowledge asset management –, azaz a meglévő szellemi vagyon, humántőke felmérése és vagyonelemként történő mozgósítása. Tőlünk nyugatra már sok helyütt és sokkal korábban felismerték, hogy a hagyományos vagyonelemeknél fontosabb a szellemi tőke, így mostanában – például a németek – szívesebben invesztálnak az oktatásba, mint a Bundesbankba! Mivel a tudásvagyon hordozói az állampolgárok, a tudásvagyonnal való gazdálkodás az állam legfontosabb feladata. Ezzel meg is érkeztünk a hazai tájainkon abszolút deficités oktatáspolitikához. De a sok deficitnek (deficit a kapcsolati tőkében, a nyelvudásban, a tehetséggondozásban) is van pozitívuma – mondhatjuk némi szarkazmussal –, mert így „van honnan látványos eredményeket elérni”. Az előadás bevezetésében emlegetett „univerzális

tudáskörnyezet” a technológiai oldalra vonatkozik. Ez a technológiai forradalom Svédországban vagy Dániában azért eredményezhetett valódi modernizációs sikert, mert az előbbiben a nőket, az utóbbi országban pedig a parasztokat „csatolták be” eredményesen a tudásfolyamatokba. S kik lennének, lehetnének az újabb célcsoportok? A nagy tudásvagyonnal rendelkező inaktív nyugdíjasok vagy a kismamák, akiknek egy része felsőfokú végzettséggel szorul ki a munkaerőpiacról, és távmunkára sincs lehetősége. De a Sulinet és az internet világában integrálhatók lennének a diákok is (az előadót idézve: „sok millió pici tudáskazán rohangál szerte a világban”), csakúgy, mint a fogyatékosok és a hátrányos helyzetűek. Ez utóbbi két célcsoport eléréséhez azonban az „extremítások tömegesítésére” és szociálpolitika helyett foglalkoztatáspolitikára lenne szükség. *Z. Karvalics László* előadásának utolsó három témaköre – a szakszerű menedzselés szempontjai: a könyvtárak mint partnerintézmények; a tudásvagyon kiaknázásának öt imperatívusza – az idő végeessége miatt, sajnos, kifejtetlen maradt, így a szakmai közönségnek be kellett érnie az írásos vázlat „schlagwortjaival” és a nyomokban támadt sejtésekkel. *Sipos Anna Magdolna* hozzászólása – pontosabban költőinek tekinthető kérdése – mégis azt jelezte, hogy e sejtések, asszociációk kiben-kiben közel azonos irányba mutattak: „Hol maradnak az effajta előadásokról a kultúrpolitikusok?” Az elvben egyértelmű választ – „stratégiai alapkérdésekben konszenzusra lenne szükség a pártok között” – még fényévek választják el a gyakorlattól.

Ferling József kommunikációs tanácsadó, újságíró, a Magyar Public Relation Szövetség elnöke ekként összegezte mondandója lényegét: „Mert fontos, hogy (el)ismerjék!, avagy hogy kerül a PR a könyvtárba”. A PR-t Magyarországon még „előítéletesen félreismerik”. Pedig a PR (public relations) „sokszor ok nélkül mellőzött, jó házból való, szalonképes szakma”, eszközrendszer, szemléletmód és döntéseket befolyásoló folyamat. Megtudhattuk, hogy a PR-ral kapcsolatban 148 definíció kering a világhálón, ám a PR nem bűvészkedés, nem sajtóelhárítás, nem szórólapozás, nem „terülj asztalkám”, nem propaganda és nem marketing.... hanem mindenekelőtt „a társadalmi kapcsolatok szervezésének művészete”, maga az építkezés. Az előadó részletesebben a támogatások megszerzésére (közönségesebben: pénzszerzésre) és a médiakapcsolatokra kívánt kitérni. Kár – de az állami büdzsé helyzetéből némi törvényszerűséggel következő –, hogy a támogatások ügyében be kellett érniünk az általános biztatással: a tájékoztatás, tudatosítás, megértés, elfogadás, bizalom grádicsain felfelé lépegetve igenis elérhető a hön áhitott támogatás. A médiakapcsolatokra több idő, konkrétum és jó tanács jutott: egy USA-ban végzett felmérés szerint az intézmények imázsát befolyásoló tényezők közül az első helyen a szolgáltatások minősége áll, míg a másodikon a sajtójelenlét. Innentől kezdve beavatást kaptunk a média működésének kulisszatitkaiba és a sajtókapcsolatok szabályaiba, kezdve attól, hogy „a jól megírt alapinformáció megspórol néhány telefont, lerövidíti az információgyűjtés idejét, csökkenti az esetleges tévedések kockázatát”, egészen a híres és többértelmű kelvini mondásig: „Sorakoztasd fel a számokat, azután azt mondasz, amit akarsz...”. (Ezen a ponton félt, hogy egy PR-szemléletben kevésbé jártas, konzervatívabb ízlésű kultúrunkás valóban előítéletesé válik média-ügyben.) A közönség számára ismerősen csengett az a megállapítás is, hogy „nemcsak jónak kell lenni, de annak is kell látszani”, és – főként, ha a hallgatás azonosítható a beleegyezéssel – egyetértett az előadóval a közös érdek megtalálásának fontosságában. Üdítően

gondolatébresztő, helyenként viszont vitatható előadása végén – amelyben azért helye lehetett volna egy valamivel alaposabb önvizsgálatnak is a média „előítéletes félreismerésével” kapcsolatban – *Ferling József* még lelkünkre kötötte a könyvtárak megfelelő kommunikációs stratégiáinak nélkülözhetetlenségét.

A 2005-ös év rendkívüli kulturális eseménye a Nagy Könyv program, amelynek részletes írásos bemutatását szintén megkapták a konferencia résztvevői. Így *Tarján Tamás* irodalomtörténésznek nem kellett ismertetnie a várható műsorokat és eredményeket, hanem ehelyett hozzáfűzhetette a témához azokat a személyes észrevételeit, amelyek „itt és most érvényesek”. *Tarján Tamás* szerint a Nagy Könyv program nem az irodalomról, hanem az irodalomról való gondolkodásról szól, és „csakis az olvasáskultúra felől nézve éri meg a pénzt”. Irodalmi, kultúrpolitikai szempontból már most felmerül(het)nek jogos aggályok: ilyen például az esetleges rivalizálás a József Attila-centenárium eseményeivel; az epika értelmezésének műfaji problémái; a könyvkiadók várható nehézségei. A mintául szolgáló 2003-as angol forgatókönyv szerint a könyvtárosokkal lehetett a legjobban együttműködni - márcsak azért is, mert a program második és harmadik szakaszában kiemelt szerep jut a könyvtáros szakmának. „A legnagyobb reményekkel tehát a könyvtárosok nézhetnek az eseménysorozat elé” – hangzott a jóleső biztatás.

A másfél órás ebédidőben éppúgy jutott idő a svédasztalos ebédre, mint a hallottakról való eszmecsere, röpké szakmai, baráti találkozásokra és az Egyetemi Könyvtár régi, zömmel XVIII. századi anyagot tartalmazó raktárának megtekintésére.

A délutáni program *dr. Dippold Péter*nek, a Könyvtári Intézet igazgatójának referátumával (*A könyvtári fejlesztések irányai Európában*) folytatódott. Az előadó az Európai Unió könyvtárakkal kapcsolatos projektjei kapcsán körvonalazta a fejlesztések fő irányait, amelyek „a felhasználó-centrikus szolgáltatások mellett erőteljesen támogatják a technológiai fejlesztéseket és az elektronikus ügyintézt”. A korábbi EU-s projektek – például 1998-tól az 5-ös keretprogram; 1999-től e-Europe program; majd az EU Digicult programja – ismertetése után hallhattunk a közkönyvtárak európai helyzetét felmérő NAPLE-jelentésről és az abból levont következtetésekről. Mi várható tehát a jövő könyvtárában? Hasznos megjegyeznünk a pontokba gyűjtött tendenciákat:

- A gyűjteményi irányultságot az elektronikus források elérésének szervezése váltja fel.
- A költségvetés és a személyzet csökken.
- A számonkérhetőség és felelősség élő üggyé válik.
- A finanszírozás és bevételek új útjait kell megtalálni.
- A figyelem a gyűjteményről inkább a használóra fog irányulni – ennek egyik megnyilvánulása lesz például a címcírási rekord egyszerűsítése.
- A látogatók számának növelése helyett inkább a távoli elérés biztosítására kerül a hangsúly.
- Az anyagok elektronikus kiválasztása valósul meg.
- A helyi katalógusokat felváltják a virtuális katalógusok, meta-katalógusok és a forrásinformációkra irányuló visszakeresési rendszerek.
- A szolgáltatások mellett a használók képzése kerül előtérbe.

A fentiekből következik a könyvtárak szerepváltozása is, ahol kulcskérdéssé válik a lokális, regionális, országos és nemzetközi hálózatokhoz való kapcsolódás, az információtechnológiai fejlesztések és a könyvtáros szaktudása.

Az egzakt és gazdagon adatolt gondolatmenetet követően még számos EU-s programról esett szó Dippold Péter előadásában: egyebek között a 2003 decemberében indult CALIMERA-programról, amelyben 37 európai ország vesz részt, és amelynek elsődleges célja „a közkönyvtárak, helyi múzeumok, levéltárak mozgósítása a jelenleg létező technológiák leghatékonyabb felhasználására”. A Könyvtári Intézet honlapjára hamarosan felkerül egy, a CALIMERA-val kapcsolatos link – ígérte az intézet igazgatója.

A további EU-s projektekről is található információs honlap a Könyvtári Intézet weblapján, ezért ezek ismertetése helyett inkább a programok hazai támogatásáról szóló weboldal elérhetőségét érdemes megjegyeznünk: <http://www.nkth.gov.hu>.

Előadása végén *Dippold Péter* kitért a hazai könyvtárügy hiányosságaira (komoly energiát kell kifejteni a könyvtárak elfogadtatásáért; a könyvtárak aktivitása változó szinten áll; sok helyen hiányzik a nemzetközi tapasztalat és a nyelvtudás; az önrész finanszírozása bizonytalan), és az ezek mellett meglévő pozitív adottságokra is (pl. elkészült a könyvtári terület stratégiai terve, amely az európai fejlesztési trendek sok elemét tartalmazza).

A magyar könyvtárjog rendszerét *dr. Horváth Sándor Domonkos*, a győri Galgóczi Erzsébet Városi Könyvtár igazgatója vázolta, rögtön mondandója elején premisszaként tudatosítva, hogy „a jog könyvtári területen nem nagyon működik”. Az előadó személyében egyszerre örülhettünk a jogász és a könyvtáros felkészültségének, elkötelezettségének és nem utolsó sorban humorának. Ez utóbbival még a száraz paragrafusok értelmezését is szórakoztatóvá tudta tenni Horváth Sándor Domonkos, jóllehet a magyar könyvtárjog anomáliái önmagukban nem éppen szívderítőek. A jogban primátusa a törvénynek van – esetünkben az 1997-es kulturális törvénynek -, amelyet különféle rendeletek, jogszabályok „ékesítenek fel”. A jogszabályok „szöveibe” való beavatkozás – módosítás, hatályon kívül helyezés – lehetősége azonban korlátozott. A fent jelzett anomáliák egyike, hogy míg „az 1997. évi CXL. törvényben és végrehajtási rendeleteiben foglalt, a könyvtári szakemberekre és a könyvtári tevékenységre vonatkozó szabályok a nem nyilvános könyvtárak tekintetében is alkalmazandók”, addig „az alkalmazottak tekintetében a jogi szabályozás néhol »visszametszi« az előírásokat, és kifejezetten kimondja, hogy azokat csak »az állami, önkormányzati fenntartású« intézményekben kell alkalmazni”. A nem nyilvános könyvtárakban dolgozók – a törvény alá csúsztatott rendeletek „jövoltából” – több területen „el vannak felejtve”; ilyen például a könyvvásárlási támogatás vagy a hétévente előírt szervezett képzésben való részvétel. A paragrafusok szellemes elemzése során *Horváth Sándor Domonkos* az alábbi végkövetkeztetést vonta le. A nyilvános könyvtár fogalomkörébe tartozó könyvtárakból kirajzolódik egy kör: az állami, önkormányzati feladatellátás során működtetett nyilvános könyvtáraké. A jogosultságok zöme hozzájuk tapad. A fogalom tehát indokolatlanul nyitott. A rendszer nyitottságát a fiskális okokból zárt ODR szolgáltatói kör fagyasztja be. Ez a pénzosztó koncepciókban is megmutatkozik. Aki behatóbban szeretné tanulmányozni szakmánk jogi szabályozásának kérdéseit, folytathatja az információgyűjtést a www.kulturalisjog.hu internetes oldalon.

Miként azt az eddig ismertetett előadások is igazolják, ma már nem tud versenyben maradni egyetlen könyvtár sem – akár nyilvános, akár nem nyilvános gyűjteménnyel rendelkezik – korszerű számítógépes szolgáltatások nélkül. A konferencia utolsó előadásában ehhez nyújtott gyakorlatias segítséget *Damjanovich Nebojsa*, on-line kommunikációs tanácsadó és tréner, aki közérthető és szórakoztató módon szólt a könyvtár és az internet kapcsolatáról, a könyvtári honlapokról és a látogatók szükségleteiről. Szerinte egy könyvtár honlapja akkor sikeres, ha:

- megfelelően képviseli a könyvtár imázsát,
- könnyen megtalálható az interneten,
- a könyvtár ismeri az (e)célközönségét,
- a könyvtárnak elérhető céljai vannak a website-tal kapcsolatban,
- segíti a könyvtár mindennapi működését,
- minőségi, friss, gyors és egyszerű.

A fenti szempontokkal való szembesítés után következtek a „típek a használható website-ra” (egyértelmű elrendezés; könnyű navigálás; minimális dizájn; gyors oldalletöltés; egyszerűség), majd az „útmutató a sikeres nyitóoldal tervezéséhez”. A képek, a szöveg, a színek és az on-line tipográfia jellege és mennyisége egyaránt fontos a könyvtári honlap sikere – vagyis minél nagyobb látogatottsága – szempontjából.

Összegzésül elmondhatjuk, hogy az Egyetemi Könyvtár tartalmas, új ismereteket bőséggel és többnyire magas színvonalon nyújtó rendezvénye iránt nem volt véletlen a tömeges érdeklődés. Akik – sajnálatos módon – kívül rekedtek, jól sejtették azt, amiről a jelenlévők megbizonyosodhattak: érdemes volt időben jelentkezniük a konferenciára. Ez is egyfajta válasz volt „a XXI. századi információs társadalom kihívásaira”.

Éger Veronika

Kaposvár múltja életrajzi kislexikonban

Úgy tartják, minden városnak teste és lelke van. A testet az utak, utcák, terek, házak és középületek adják, a lélek pedig az, amit a polgárok tesznek hozzá. A város teste és lelke egyaránt a jelenben él, de mindkettő folyvást a múltra utal. A város múltjának egyik lenyomata, szellemi kifejezője az utcák névanyaga, amely nem csupán a településszerkezet sajátosságaira mutathat (pl. Sopronban a Várkerület, Kézdivásárhelyen a több tucat udvartér vagy Szegeden a sugárutak és körutak szabályos hálózata), hanem a múlt helyi alakítóinak szellemképét is idézi. Egy-egy település utcanevői – jó esetben – a várostörténet kövületei. (Más kérdés, hogy a világ szerencsésebb tájain akár százéves térképekkel is boldogul az utcanevet silabizáló idegen, míg térségünkön fél évszázadonként átviharzott egy-egy átnevezési kampány.)

Nagy Zoltán nyilván e településtörténeti evidenciák ismeretében állította össze az *Utca, terek névadói Kaposváron* című kötetét. A szerző ekként fogalmazta meg szándékát: „A kötet célja az, hogy a jelenlegi (2004 végi) Kaposvár utcanévadóiról a rendelkezésre álló terjedelmen belül minél több információt adjon olvasóinak. Az utcanevék közül természetesen csak azokat tárgyalja, amelyek személyekre, a történelem, a művelődéstörténet jeles alakjaira utalnak”. Vagyis – voltaképpen műfaját tekintve – Nagy Zoltán munkája a mai somogyi megyeszékhely utcanévadóinak életrajzi kislexikona. Tehát nem veszi számba a nem személynév-eredetű utcanevet, nem térképezi föl az utcanév-változásokat, nem elemzi a névanyagot nyelvészeti, névtani szempontból, nem tér ki a névadás ideológiai, politikai, közéleti vonatkozásaira sem. Mindössze azt mondja el, hogy a mai városban ki mindenkiről neveztek el utat, utcát, teret, parkot és közintézményt.

Már csak az érdekesség kedvéért is érdemes idézni néhány adatot a szerző bevezetőben közölt statisztikájából. Kaposvárott kerekén 150 közterület viseli személy nevét, ezek közül 68-nak (azaz 45 százalék) valamilyen mértékben helyi kötődésű személyiség a névadója, 82-nek nem. A 150 névből mindössze egyetlen a külföldi (Puskin). A 149 magyar történelmi alakot a szerző foglalkozásuk, hivatásuk szerint is csoportosítja rövid bevezető tanulmányában. Eszerint vannak közöttük uralkodók, államférfiak (Álmos vezértől Bethlen Gáboron át Nagy Imréig), politikusok, közéleti szereplők (Martinovics Ignáctól Veres Péterig), képzőművészek (Derkovits Gyulától Rippl-Rónai József), zeneszerzők (Dankó Pistától Kodályig), azután színészek, hadvezérek, tudósok, mérnökök, orvosok, egyházi személyiségek stb. A szerző ezen túlmenően azt is megjegyzi, hogy főltűnően kevés a női utcanév a városban, mindösszesen hét közterület viseli a szebbik nemhez tartozók nevét.

A fenti adatok zöme kétségtelenül érdekes, de sokkal fontosabbnak tetszik az a megállapítás, hogy az idők folyamán Kaposvárott kevesebb utcát neveztek el helyi kötődésű személyről, mint a nemzeti múlt országos híró nagyjairól. A kötet

szerkezete is eszerint tagolódik, ugyanis Nagy Zoltán külön vette számba a 68 kaposvári illetőségűt és somogyi kötődésűt, valamint külön a 82 nem kötődő történelmi személyiség életrajzát. A valamilyen mértékben kötődő alakokat három kategóriába lehet sorolni. Az elsőbe tartoznak azok, akik a városban születtek, éltek, akiknek a munkássága ide kötődik (pl. Németh István és Kaposváry György polgármesterek vagy Roboz István újságíró, költő). A második csoportot képezik a Somogy megyéhez kötődő személyek, akik ugyan nem a megyeszékhely lakói voltak, de értelemszerűen életükben hosszabb-rövidebb időt töltöttek a városban vagy környékén (mint a neves festőművész Rippl-Rónai József, az író Fekete István vagy éppenséggel Koppány vezér). Végül külön csoportot alkothatnak azok az országos hírességek, akik legalább egyszer dokumentálhatóan megfordultak a városban vagy legalább szellemi értelemben helyük van a kaposvári pantheonban. Ide sorolható például Ady Endre, aki 1909 őszén felolvasó esten vett részt a megyeszékhelyen, nemkülönben följegyzésre méltó, hogy az emigrációban élő Kossuthot 1869 tavaszán a kerület országgyűlési képviselőjévé választották..., de fölemlíthető Bartók Béla is, ő népdalgyűjtő úton járt errefelé, vagy Blaha Lujza, akit 1878-ban hívott meg a Kaposvári Állandó Műkedvelő Társaság.

A kötet első fejezete (*Helyi kötődésű személyek*) tehát e három csoportba osztható személyiségek betűrendbe sorolt rövid életrajzait tartalmazza. A második rész (*Kaposvár vagy Somogy megye múltjához nem kötődő személyek*) ugyancsak alfabetikus rendben – Áchim Andrástól Zsigmondy Richárdig – az országos hírű, történelmi, művelődéstörténeti jelentőségű alakok kislexikonát adja. Az első fejezet cikkei sem hosszúak, csupán oldalnyiak, de némiképp részletesebbek, míg a nem kötődőké bekezdésnyi terjedelműek. (A kötet összeállításakor megfontolást érdemelt volna, hogy talán elegendő az utóbbi csoportba tartozókat pusztán felsorolni, hiszen egyrészt a tájékozódni szándékozó, a nemzeti múlt iránt érdeklődő nem ebből a kötetből fog adatokat keresni Bem Józsefre, Dobó Istvánra vagy Kinizsi Pálra vonatkozóan, másrészt e nyúlfarknyi cikkek csupán kivonatát, vázlatát adhatják az olyan gazdag és terjedelmes életműveknek, mint mondjuk, Kőrösi Csoma Sándoré, Szent-Györgyi Alberté vagy Tóth Árpádé, harmadrészt a folszabadult terjedelem révén lehetősége lett volna a szerzőnek a kötődő személyiségekről részletesebb életrajzokat írni.)

Az első rész cikkeit minden esetben négy-öt tételes forrásjegyzék kíséri. a második fejezetbe sorolt életrajzi vázlatokat nem, de ez indokolható is, mert az utóbbiak a standard közikönyvek cikkeinek is csupán hézagos kivonatai. Az országos hírességekre vonatkozó alapvető irodalmat a kötet végén *A leggyakrabban használt irodalom* című lista tartalmazza, itt háromtucatnyi monográfia és kézikönyv sorolattik föl. Valamennyi szócikk élén az a névforma áll, ahogyan az az utcanévtáblán olvasható (pl. Mátyás király, Vak Bottyán). A névváltozatok közötti eligazodást a kötet végén található mutatók segítik.

A mutatók elsője *Az utcanévadók emléke Kaposváron*; itt a szerző a személyek betűrendjében a hozzájuk rendelt közterület jellegét tünteti föl (utca, köz, tér, sétány, park, emléktábla, intézmény). A *Személynévmutatóban* a félkövér számok a szócikk oldalszámát mutatják, az antikva számok az előfordulás egyéb helyeit jelölik meg. Végül a *Földrajzi nevek mutatója* az életrajzokban említett települések, tájegységek, országok nevét és helyét regisztrálja. A kötet a várost, illetve környékét ábrázoló térképek mellékletével zárul.

Nagy Zoltán életrajzi kislexikonáról summázként elmondható, hogy kiváló gondolatot és nemes célt testesít meg: összegyűjteni, földolgozni és közzétenni Kaposvár lelkének utcanevekben tükröződő monumentumait. Ugyanakkor célirányosabb megoldás lett volna a városhoz és a megyéhez ténylegesen kötődő személyiségek életrajzára összpontosítani, hiszen ez az a terep, amelynek tényanyagát, adatait közölni a kaposvári, a somogyi helyismereti kutatók fontos, pótolhatatlan, másoktól el nem végzendő hivatása. Nemkülönben fajsúlyos helytörténeti hozzájárás van az országos nagyságok életrajzaiban gondos kutatómunkával földeríthető helyi mozzanatok kinagyításának. Ilyenformán Nagy Zoltán kötetének legfőbb értékét a helyiek biográfiáinak megalkotása, illetve az országos hírességek életrajza lokális mozzanatainak fölfedése adja. Mert azt például, hogy Gárdonyi Géza munkáiban milyen somogyi élményanyag mutatható ki, hogy Illyés Gyula mikor járt először a megyeszékhelyen, hogy Móricz mikor és milyen programmal lépett föl Nyugat-esten a városban – nos, mindezek kiderítése, dokumentálása és közreadása csakis Nagy Zoltánra és helyismereti könyvtáros kollégáira váró feladat.

(Nagy Zoltán: Utcák, terek névadói Kaposváron. Életrajzgyűjtemény. Kaposvár, 2005. Megyei és Városi Könyvtár, 150 p.)

Mezey László Miklós

Nagy Zoltán
Utcák, terek névadói
Kaposváron

2005

3K
3K
3K
3K
3K
3K
3K
3K
3K
3K